

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

Struktura a sémantika ruských zaříkadel

The structure and semantics of Russian incantations

(bakalářská práce v českém jazyce)

VYPRACOVALA: Schmidtová Anna Marie

VEDOUCÍ PRÁCE: prof. Alla Arkhanhelská, DrSc.

2015

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité
prameny.

V Olomouci, 30.4.2015

podpis

Děkuji prof. Alě Arkhanhelské, DrSc., za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní bakalářské práce poskytla. Rovněž chci poděkovat své rodině za obrovskou podporu během celého studia i psaní bakalářské práce.

podpis

Obsah

ÚVOD	5
Teoretická část.....	6
1. Zaříkadla	6
1. 1. Co jsou to zaříkadla, jejich vznik a historie	6
1. 2. Zkoumání zaříkadel.....	8
1. 3. Rozdělení zaříkadel	10
1. 4. Rytmus zaříkadel.....	14
1. 5. Kompozice a jazyk zaříkadel.....	14
1. 6. Zaříkadla a kouzla na Rusi v XVII. a XVIII. století	16
Praktická část.....	22
2. Vnitřní struktura léčebných zaříkadel.....	22
2. 1. Zaříkadla proti krvácení a zranění	23
2. 2. Zaříkadla na kožní nemoci	28
2. 3. Zaříkadla proti očním nemocem.....	31
2.3.1. Zaříkadla proti zákalu v oku.....	31
2.3.2. Zaříkadla proti ječnému zrnu.....	31
2. 4. Zaříkadla proti bolesti zubů.....	33
2. 5. Zaříkadla proti kýle	36
2. 6. Zaříkadla proti dětské nespavosti a křiku	38
ZÁVĚR.....	43
PEŽIOME	45
BIBLIOGRAFIE	51
SLOVNÍKY	51
KNIHY	51
ELEKTRONICKÉ ZDROJE.....	52
ANOTACE.....	56
ABSTRACT	57

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá ruskými zaříkadly. Výběr tématu byl motivován mým vlastním zájmem a vírou v tzv. síly vyšší moci, které jsou dle mého názoru kolem nás už po mnohá staletí. Dalším důvodem byla zajímavost dozvědět se něco nového a ne tak známého mezi obyčejnými lidmi, kteří se o taková témata často nezajímají.

Zaříkadla jsou známá nejen v ruské kultuře, ale i mnohých dalších, samozřejmě i v české. V České republice můžeme slyšet i jiné názvy pro zaříkadla, a sice *zaklínadla*, což je mnohem rozšířenější pojem. Mohou být však spojena i s pojmem *magie*, jelikož se o magii vlastně jedná, protože zaříkadla jsou často spojená s nějakým rituálem, který vyslovování zaříkadla doprovází.

Bakalářskou práci jsem rozdělila na část teoretickou a praktickou. V teoretické části se zabývám zaříkadly obecně – co jsou to zaříkadla, jak vznikla a společně s tím i jejich dlouholetou historií. Dále jsem část své bakalářské práce věnovala i badatelům, kteří se již po celá léta zaříkadly zabývají. Ve své práci uvádím také rozdělení zaříkadel, jejich rytmus a kompozici. V neposlední řadě jsem se zaměřila na zaříkadla pocházející z XVII. a XVIII. století, jelikož byla v této době nejvíce rozšířená.

V praktické části jsem se zaměřila především na zaříkadla léčebná. Tato zaříkadla slouží proti různým nemocem, neduhům, bolestem atd. Léčebná zaříkadla jsem si vybrala z toho důvodu, že jsou velice zajímavá a existuje opravdu obrovské množství zaříkadel, které dokáží vyléčit téměř všechna onemocnění. Nejprve jsem se zaměřila na vnitřní strukturu zaříkadel, což znamená, jak vlastně zaříkadla vypadají a z čeho se skládají. Poté jsem zkoumala zaříkadla proti jednotlivým nemocem a bolestem.

Cílem této bakalářské práce je poznat historii zaříkadel na území Ruska, rozebrat jejich strukturu a v praktické části se pak zaměřit pouze na jeden druh zaříkadel. V mé práci se budeme zabývat zaříkadly léčebnými. Vše se pokusím pečlivě objasnit a uvést i příklady, které by měly k objasnění pomoci.

Teoretická část

1. Zaříkadla

1.1. Co jsou to zaříkadla, jejich vznik a historie

Slovník spisovné češtiny popisuje sloveso *zaříkávat* jako *ovládat, přemáhat nadpřirozené síly a jejich působení zvláště určitými formulemi*. Zaříkadlo se užívá v pohádkách a pověrách.¹

V ruském etymologickém slovníku se můžeme dočíst, že slovo *zaříkadlo* (rusky *заговор*) vzniklo již ve druhé polovině XIII. století a má původ ve slově *заговорумъ*, jehož význam je „*tajná dohoda o společných činnostech*“. V netradiční medicíně se zaříkadlo označuje jako „*osobitý obřad pronesení slov, které je doprovázeno nějakými činnostmi s cílem ochrany od bolesti*“.²

Můžeme tedy říci, že zaříkadlo je kouzelná slovní formule, které se připisuje magická síla. Rusové mají pro slovo *zaříkadlo* několik dalších výrazů, jako jsou například: *наговоры, обереги, заклинания, присушки, шептанья, отсухи, слова* atd. Zaříkadlo je jednou z nejvíce rozšířených forem verbální tvořivosti.

Přesné vymezení tohoto pojmu je ale velmi obtížné. Nejznámější vysvětlení tohoto pojmu pochází od *H. B. Крышевского*, který slovo *zaříkadlo* popisuje jako „*přání, které se musí bezpodmínečně splnit*“. Na něj navazuje *A. A. Потебня*, jenž interpretuje zaříkadlo jako „*словесное изображение сравнения данного или нарочно произведенного явления с желанным, имеющее целью произвести это последнее*“. Tyto definice však nemůžeme pokládat za přesné, jelikož ne všechny druhy zaříkadel mají podobu přání nebo přirovnání, ale mohou zahrnovat také výroky (formule) lékařských rad, modliteb, magické seznamy, slovo abrakadabra („kouzelné“ slovo, snad zaklínající formule, o níž se věřilo, že léčí nemoci³), rozkazy, prosby atd.⁴

¹ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Vyd. 3., rev. Editor Vladimír Mejstřík. Praha: Academia, 2003, 647 s. ISBN 978-80-200-1080-3.

² Заговор. *Евартисм* [online]. 2002 [cit. 2014-10-22]. Dostupné z: <http://evartist.narod.ru/text15/012.htm>

³ Příruční slovník spisovný. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1962. s. 5

⁴ СОКОЛОВ, Ю. а ПИОР, Р. Заговор. *Фундаментальная электронная библиотека. Русская литература и фольклор*. [online]. 2002 [cit. 2014-10-23]. Dostupné z: <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/le4/le4-2761.htm>

Další definice zaříkadla pochází od *B. П. Аникина*, který popisuje zaříkadlo jako *«tradičně rytmičnou organizovanou slovesnou formuli, kterou člověk považoval za magický prostředek pro dosažení různých praktik»*.⁵

Síla zaříkadel je obvykle postavena tak, že jedno zaříkadlo může být zničeno nebo oslabeno jiným zaříkadlem, zaklínadlem nebo kouzlem. Je známo mnoho tzv. *zaříkadel proti zaříkadlům*, například:

*«Возьми заговор за руку, и отведи его к заговорившему, поставь его с ним лицом к лицу, чтобы он убил заговорившего. Да поразит проклятье того, кто проклинает, да вернется заговор к заговорившему, как легко катится колесница, так катись заговор к заговорившему.»*⁶

Zaříkadla se vyskytují již ve starověkých kulturách Středozeří a v Asii, v antice, v židovském, muslimském a křesťanském středověku i u primitivních kmenů.⁷ Zaříkadla jsou nejarchaičtější částí tradiční slovanské kultury. Praktické používání zaříkadel začalo již ve starověku a v menší nebo větší míře jsou zachovány dodnes. Nejvíce zachovaných zaříkadel pochází z XVIII. – XX. století. Dokonce je zachován i úryvek zaříkadla, které pochází z XIV. – XV. století a existuje několik zaříkadel, která se dochovala z XV. – XVI. století. Nejstarší písemný text, který se dochoval, pochází z XII. století. Zaříkadlo je vlastně charakteristickým komponentem každé dávné kultury.⁸

Ruská zaříkávací tradice je jednou z nejrozmanitějších a nejbohatších na území Eurasie. Zatímco na západě se existence zaříkadel v XX. století prakticky vytratila, u Rusů, Ukrajinců a Bělorusů stále existuje. Zaříkadla měla souvislost i s jinými žánry: s ruskými epickými básněmi o bohatýrech, náboženskými básněmi, liturgickými písněmi a hádankami. Texty zaříkadel představovaly vzácné památky ruského jazyka, jelikož obsahují mnoho slov a výrazů.

V zaříkadlech se objevují zkušenosti od generací, které se snažily mít vliv prostřednictvím slova na zdraví člověka a jeho psychický stav, ochránit sebe a své

⁵ НИКОЛАЕВНА, Б. И. *Уральский государственный педагогический университет* [online]. [cit. 2014-11-4]. Dostupné z: <http://journals.uspu.ru/attachments/article/544/>

⁶ СОКОЛОВ, Ю. а Р. ШОР. Заговор. *Фундаментальная электронная библиотека. Русская литература и фольклор.* [online]. 2002 [cit. 2014-10-23]. Dostupné z: <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/le4/le4-2761.htm>

⁷ Tamtéž

⁸ Заговоры как одна из составляющих Традиционной Славянской Культуры. In: *СЛАВЯНСКИЙ ИНФОРМАЦИОННЫЙ ПОРТАЛ* [online]. 2005 [cit. 2014-11-21]. Dostupné z: <http://slawa.su/nasledie/zagovory/60-zagovory.html>

blízké od nepřátelských sil a vytvořit stálou hrozbu pro potenciální nebo skutečné nepřátele.

Mnoho lidí má za to, že zaříkadla používaly pouze vědmy a čarodějové, ale většina lidí, kteří zaříkadla přepisovali, chránili, používali je a šířili rukopisné sborníky zaříkadel, nebyli ani vědmami, ani čaroději, ale obraceli se k zaříkávadlům ve chvílích, kdy se chtěli zbavit nemoci, ulehčit porod, toužili získat lásku milovaného člověka, ochránit dobytek na pastvě před divokou zvěří apod. Zaříkadla také pomáhala člověku získat víru v sebe sama, mít naději na uzdravení a dodávala odvahu a vůli se bránit.

Během celé ruské historie vláda a církve bojovaly se zaříkadly a čarodějnictvím. Z různých pramenů a odborné literatury je patrné, že se tento boj děl především v XVIII. století. Mnozí obvinění však nepovažovali za hřích nebo přestupek obracet se k šarlatánství nebo chránit takzvané «*Воровские письма*» (jedná se o oficiální název vládních písemných žádostí pocházejících z XVII. - XVIII. století⁹).¹⁰

1. 2. Zkoumání zaříkadel

Zkoumáním zaříkadel se historikové začali zabývat již ve druhé polovině XIX. století. Mezi prvními to byli *А. Н. Афанасьев, А. А. Блок, Ю. Ф. Зелинский, А. А. Потебня, Ф. И. Буслаев*.

Ve druhé polovině XIX. století byl zájem především o zkoumání vzniku zaříkadel a jejich podstaty. Určujícím bylo chápání zaříkadel jako mýtu-modlitby, které zformulovali mytologové, především pak *Ф. И. Буслаев*. V zaříkadlech spatřovali pozůstatky a úlomky starověké pohanské mytologie a věřili, že zaříkadla původně představovala chvalozpěvy bohům nebo zbožné odvolání. *Н. В. Крушевский* však chápal pojem *заříkadло* jinak, což máme uvedeno již v kapitole výše. Stejný názor sdíleli i další badatelé. Byli to například *А. А. Потебня, Ф. Ю. Зелинский, Н. Ф. Познанский*.

Vědce na počátku XX. století začaly zajímat i jiné otázky, které se týkají zaříkadel. *Н. Ф. Познанский* vydal knihu «*Заговоры. Опыт исследования происхождения и развития заговорных формул*», ve které se věnuje tématu

⁹ Воровские письма. In: *Академик* [online]. 2000 [cit. 2015-02-22]. Dostupné z: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/92354>

¹⁰ *Русские заговоры из рукописный источников XVII - первой половины XIX в.: Составление, подготовка текстов, статьи и комментарии А.Л. Топоркова*. Москва: Индрик, 2010, 832 s. ISBN 978-5-91674-076-9. s. 8-9

východoslovanských zaříkadel. Tato kniha nebyla přelomová pouze tím, že se zabývá poměrem „slova a činnosti“ v zaříkávacím rituálu, ale také tím, že *H. Ф. Познанский* vyčlenil v kompozici zaříkadel řadu dalších elementů. Prozkoumal morfologii zaříkadel, podrobně rozebral zaříkadla s epickým elementem, dialogy, magické seznamy a jiné.

Kniha *A. B. Ветухова «Заговоры, заклинания, обереги и другие виды народного врачевания, основанные на вере в силу слова (из истории мысли)»* vždy byla a nadále bude jednou z nejranějších pokusů o systematizaci východoslovanských léčebných zaříkadel.

Další kniha, která je zasvěcena východoslovanským zaříkávatelům, a která analyzuje mnohá témata a motivy, se nazývá *«О русских заговорных формулах, преимущественно от кровотечения и вывиха»* od *В. Й. Мансикка*.

V době sovětské se zaříkadla téměř nezkoumala. Poslední prací z konce XIX. a začátku XX. století byla kniha od *Е. Н. Елеонской «К изучению заговора и колдовства на Руси»*, která se věnuje především rukopisné tradici XVII. století a další její kniha *«Сельскохозяйственная магия»*, která zkoumala historii rozvoje některých typů magie a zaříkadel. Dále až na začátku 90. let minulého století vyšel encyklopedický článek od *В. П. Петрова «Заговоры и мифы»* z 1. dílu *«Мифы народов мира»*.

Návrat ke zkoumání zaříkadel začal v 90. letech. Za posledních 15-20 let byly publikovány pouze nové a reeditované staré sbírky ruských, ukrajinských a běloruských zaříkadel a také se znovu začaly studovat fragmenty tradiční kultury. Na veřejnost se dostala dvě díla – *«Указатель сюжетов и сюжетных ситуаций заговорных текстов восточных и южных славян»* od *В. Л. Клауса* a také *«Ономастикон русских заговоров»*, které napsal *А. В. Юдин*.

Zaříkadla se stala předmětem zkoumání představitelů mnohých různých humanitních směrů: lingvistů, etnografů, folkloristů atd., což do zkoumání zaříkadel přidalo interdisciplinární rozměr. Formální klasifikací zaříkadel na základě přítomnosti nebo absence začáteční formule se zabývaly *С. И. Дмитриева* a *С. С. Ожегова*, speciálně o vokativních formulích psala *В. В. Усачева*, o zaříkadlech na dětskou nespavost *Л. Н. Виноградова* a o rituálech pozvání *Л. Н. Виноградова* a *С. М. Толстая*, o slovu *abracadabra* psal *К. А. Богданов*, o rozdílech mezi zaříkadly a

odsouzení K. A. Балобанова, o času a prostoru v zaříkadlech И. В. Жулинская. Existuje mnoho dalších děl zabývajících se zaříkadly.

Během několika posledních let v Rusku a jiných slovanských zemích vznikla celá řada studií, které se zabývaly ústní a písemnou tradicí mnohých slovanských, ale také baltských a německých národů.¹¹

1. 3. Rozdělení zaříkadel

Existuje velké množství druhů zaříkadel, zmíníme se pouze o některých z nich a zmíníme příklady.

- **Zaříkadla na lásku** se vyskytují v Rusku ve velmi hojné míře. Objevují se samozřejmě nejen na území Ruska, ale i v jiných slovanských i neslovanských tradicích. Těmto zaříkadlům je zasvěcena rozsáhlá literatura. Například zaříkadlo, které se užívá, pokud chce žena či muž přilákat sympatie:

«Ее (его) красота не дает мне покоя. Я горю желанием пообщаться с этой женщиной (мужчиной) (имя) поближе. У меня нет препятствий для этого. Зову тебя (имя) к себе. Приди и стань мне покорной(м).»¹²

Jako další příklad si můžeme uvést zaříkadlo, jak si udržet lásku. Tohle zaříkadlo čteme, potřebujeme-li lásku udržet, upevnit nebo napravit.

«Как дали мне имя мое (имя) от рождения мои родители, как имя свое люблю и не меняю его, так пусть (имя) меня любит и ни на кого меня не меняет. Пусть ласков ко мне будет, заботлив. Пусть за мной ходит и на меня любит. Пусть гладит меня, прикасается. Пусть обществом моим наслаждается. Как судьба человека к нему постоянна, так пусть и (имя) ко мне постоянен будет. Любовь его пусть цветет и меня радует. Хантаа улар.»¹³

Dalším zaříkadlem bude zaříkadlo proti stesku. Toto zaříkadlo se používá, pokud se chce člověk zbavit touhy po jiném člověku, který si jeho lásku nezaslouží. Při vyřknutí zaříkadla se musí dotýčný dívat do karafy s vodou:

«Боль моя, тоска моя, слезы мои! В сей сосуд войдите, а из души моей уйдите.»¹⁴

- **Léčebná zaříkadla** se stejně jako zaříkadla na lásku objevují ve vysoké míře. Opět existuje celá řada zaříkadel proti různým nemocem. Těmito nemocemi

¹¹ АГАПКИНА, Т. А. Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении. Сожетика и образ мира. Москва: Индрик, 2010. 825 s. ISBN 978-5-91674-091-2. s. 9-15

¹² Сильнейшие заговоры и заклинания для любви, секса, семейных отношений. In: E-reading.link [online]. 2008 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: <http://www.e-reading.link/book.php?book=105428>

¹³ Tamtéž

¹⁴ Заговор на тоску и любовь. In: Магия любви [online]. 2010 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://psychic-magic.org/zagovory/zagovory-na-lyubov/192-zagovor-na-tosku-i-lyubov.html>

mohou být např. dětská nespavost a křik, kýla, epilepsie, krvácení, různé kožní nemoci, vyvrnutí nohy, oční nemoci, bolest zubů, zimnice, impotence, bolest hlavy, popáleniny, omrzliny atd.

Například při vyřknutí zaříkadla proti dětské kýle musí dotyčný dané místo hladit krouživými pohyby po směru hodin a to vždy dva dny před úplňkem a dva dny po úplňku:

«Грыжа грызит (имя), ты раз – я два, ты два – я три, ты 3 – я 4, ты 4 – я 5, ты 5 – я 6, ты 6 – я 7, ты 7 а я тебя съем совсем.»¹⁵

Pokud chcete vyřknout zaříkadlo proti nespavosti, musíte nejdříve pohostit svého domácího, dát do rohu bonbóny, sušenky a jiné sladkosti a poté říci:

«Тук-тук, чок-чок, домовой, домовой, повернись на другой бочек.»¹⁶

Posledním zaříkadlem je zaříkadlo proti bolesti hlavy. Toto zaříkadlo se vyslovuje při východu slunce:

«Как в Великий четверг солнце всходит, радуется, всякими цветами переливается, так бы и моя головушка не болела, не кружилась, жила бы, радовалась.»¹⁷

- Dalšími zaříkadly jsou **vojenská zaříkadla**. Jak již název napovídá, užívala se především tehdy, pokud šel muž do války, aby nebyl raněn. Existují zaříkadla proti nepřátelským zbraním, zaříkadla proti nepříteli, zaříkadla na ochranu v boji atd. Tato zaříkadla se psala především na papírky, aby si je vojáci mohli brávit s sebou a v případě nutnosti je použít. Nejlepším však bylo, pokud je nosili přímo u sebe a tím pádem je pak zaříkadla chránila.

Zaříkadlo, které mělo chránit člověka před postřelením, se čte tehdy, když hrozí nebezpečí:

Пошел Хаврон стрелять ворон, с ним жена Хавронья. Сын его не умнее вышел, как пень, ударить в цель ему лень. Пойди, удар, от меня в пень, стань порох сажеей, железо – прахом, сгинь, одурей, враг мой, одним махом. Слюна запечется, кровь руда свернется, ум за разум зайдет, враг меня не увидит и не найдет!¹⁸

Nejstarší zaříkadla, která se vůbec dochovala, pochází ze XVII. století:

¹⁵ Лечение детской грыжи. In: *Заговоры и лечебные ритуалы* [online]. 2011 [cit. 2015-03-02].

Dostupné z: <http://slavyanskaya-kultura.ru/slavic/slavyanskie-obryady/zagovory-i-lechebnye-ritualy.html>

¹⁶ Tamtéž

¹⁷ Белая Магия: Лечебные заговоры. In: *Магический центр Старога* [online]. 2009 [cit. 2015-03-02].

Dostupné z: <http://stagor.ru/bel-mag/zag-lech.htm>

¹⁸ Заговор-оморочка на врага, чтобы пуля и оружие обошли человека. In: *Тысяча заговоров* [online]. 2011 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: http://www.1000zagovorov.ru/zagovory_na_nepriyatelya/zagovor-omorochka-na-vraga-chtoby-pulja-i-oruzhie/

«Идет Адам дорогой, несет в руках колоду. Порох – грязь, дробь – прах. Он меня не убьет, а от моего выстрела не уйдет.»¹⁹

«Заговаривается р. Б. от пуляного железа, пищали, от пули свинцовой; ставлю, ставлю идола идола от востока до запада от земли до неба во веки веков, аминь.»²⁰

- **Velmi rozšířená jsou i zaříkadla na přírodní úkazy, jevy a zvířata.** Pod tímto názvem jsou myšlena zaříkadla, která se vztahují k vodě, stromům, ohni, myším, hadům, cvrčkům, mravencům atd.

Jestliže chce člověk vyřknout zaříkadlo na strom osiku, musí najít mladou osiku, na její kmen přivázat zelenou stužku a při posledních slovech zkřížit ukazováček a prostředníček:

«Како мне, рабе Божьей (имярек), знаема твоя тайная жисть, тако бы и ты мне, рабе Божьей, отсыпала червонцев в подол. Ждать-пождать, с неба звездочки снестать. Вот те крест. Аминь.»²¹

Pokud lidé chtějí vyhnat myši a krysy ze svého domu, musí koupit tolik svíček, kolik je v domě dveří a oken. Vedle každých dveří a oken pak musí umístit na kámen svíci a zapálit ji se slovy:

«Черной ночью ведьма шла, пасюка насла, потеряла в моем дому, а теперь быть посему: что крыс грызть пожелает, об то зубы сломает. Как только сгорит свеча церковная, тут же сгорит ведьмино слово!»²²

- **Hospodářská zaříkadla** se týkají především chovu dobytku a včel, lovu zajíců nebo hus, také setí polí, ovocných stromů a pastvy. Většina těchto zaříkadel je spojená s obdobím léta.

Uvedeme si zaříkadlo na ochranu skotu, které majitel skotu říká, když přivede skot domů z pastvy:

«Дедушка-соседушка, прими и притвори мою скотинушку, не ночь ночевать, а век зимовать.»²³

Velmi zajímavým je zaříkadlo na roj včel, aby neodlétly pryč:

¹⁹ Военная магия. In: *Московская школа биоэнергетики* [online]. 2011 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://bogyes.ru/voennaya-magiya/>

²⁰ Tamtéž

²¹ ЗАГОВОРЫ НА ПРИРОДУ. In: *Редов.ру* [online]. 2011 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: http://www.redov.ru/yezoterika/zagovory_pechorskoi_celitelnicy_marii_fedorovskoi_na_udachu_i_bogatstvo/p5.php

²² Заговор от крыс и мышей. In: *Ведмочка* [online]. 2015 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://vedmochka.net/заговоры/заговоры-для-хозяйства/заговор-от-крыс-и-мышей.html>

²³ Как развить экстрасенсорные способности. Хозяйственные заговоры: Хозяйственные заговоры славян. In: *Экстрасенсорика астрология целительство* [online]. 2012 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://www.para-norm.ru/zagovori-slavyan/kak-razvit-ekstrasensornie-sposobnosti-chozyaystvennie-zagovori>

«Не я тебя сажая (в улей): сажаят тебя белые звезды, рогоногий месяц, красное солнышко, сажаят тебя и укорачивают-укрощают.»²⁴

Dalším zaříkadlem je zaříkadlo na vynikající úrodu:

«Гой еси, солнце жаркое! Не пали и не пожигай ты овощ и хлеб мой, а жги и пали куколь и полынь-траву.»²⁵

Existují také tzv. **černá zaříkadla**, jež jsou považována za ta nejúčinnější, pokud chce člověk něčeho dosáhnout, naopak jsou to ale právě ta nejnebezpečnější, jelikož používají černou magii. Černá magie je lidem známá už od pradávna. Cílem těchto zaříkadel je zpravidla něco špatného - aby nepřítel trpěl nebo zemřel, či aby se dva zamilovaní lidé rozvedli atd.

Například zaříkadlo na nepřitele, který ublížil blízkému člověku. Tomuto nepříteli přejeme, aby se mu to oplátilo:

«За боль мою отомстить помогите. Пусть он страдает, как я страдала. Пусть рыдает как я рыдала. Слезы утирает как я утирала. Мсть мою совершите, сполна ему оплатите. Аминь.»²⁶

Existuje i taková černá magie, která může odnaučit člověka silnému pití:

«Насылаю на раба(у)(имя жертвы) напой. Будет ему(ей) водка слаще мёда, роднее матери, ближе детей, дороже злата с серебром. Пусть ему(ей) и день, и ночь, и утро, и вечер без водки – ни есть, ни спать, покоя не знать, ни жить, ни бывать. Как сказал(ла) так и будет. Да будет так!»²⁷

Kromě zmíněných druhů zaříkadel existují ještě zaříkadla, jako Sen o Blahoslavené Matce boží: *«Ходила Мать Божия на Осинские горы. Ложилась спать - поживать, с Христом Богом ночевать. Ей приснился сон страшный, ужасный. Будто Её сыночка распинали, рученьки, ноженьки гвоздиками прибивали, золотой венец снимали, а терновый надевали. Кто эту молитву будет читать того Господь Бог не будет забывать. Не забудь меня рабу (имя), Господи! Не забудь меня милостивый! Аминь.»²⁸*, různá povídaní, která se vztahují k pátku, zaříkadla na věštbu cara Davida, modlitba k archandělu Michalovi. Všechna tato zaříkadla se však nepodařilo v plném a přesném znění uchovat do dnešní doby, ale u

²⁴ Tamtéž

²⁵ Tamtéž

²⁶ Заговоры черной магии. In: *Магия любви* [online]. 2010 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://psy-magic.org/zagovory/zagovory-na-vse-sluchai-zhizni/116-zagovory-chernoy-magii.html>

²⁷ Порча на пьянство. In: *Магия эзотерики* [online]. 2014 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: http://mirkrasim.ru/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=134&Itemid=155

²⁸ Сон Пресвятой Богородицы. In: *Обереги и талисманы* [online]. 2012 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: http://www.oberegi-talismany.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=77:2012-07-12-14-11-26&catid=19:2012-07-12-14-00-50&Itemid=41

mnohých se podařilo obnovit jejich obsah. Seznámení se s rodinnými archivy už několikrát vedlo k vypátrání mnohých zařikávacích zápisků, které se předávaly z generace na generaci, jako například lékařská zařikadla.²⁹

1. 4. Rytmus zařikadel

Hlavním rysem zařikadel je pevná struktura, která má uspořádaný obsah i formu textu, je podobná poetickým dílům s hudební formou a s ozdobou. Principem organizace zařikadel je rytmus. Rytmus je pravidelné střídání a opakování prvků všech úrovní, tzn. zvukových jednotek, gramatických forem, slovotvorných modelů, lexikálních jednotek, syntaktických struktur a sémantických jednotek.³⁰

Někteří badatelé měli sklon přiřazovat zařikávacím formulím rytmus a zhudebňovali je. Avšak srovnávací analýza ruských a západoevropských zařikadel došla k závěru, že veršovaná zařikadla, která jsou často rytmická a rýmují se, jako jsou například německá a francouzská, pochází spíše z pozdějšího období. V evropském folklóru ještě můžeme nalézt pozůstatky magického splývání písní, které jsou charakteristické pro všechny primitivní a nevzdělané národy. Již se však nejedná o zařikadla, ale o druh obřadních písní.³¹ Proto jsou také známá nejen všední zařikadla, ale také ta, která se používala během různých rituálů.³²

Ruská zařikadla mají osobitou rytmickou organizaci, aliteraci (opakování stejných hlásek na začátku slov ve verších³³) a další zvukové prostředky.³⁴

1. 5. Kompozice a jazyk zařikadel

Zařikadla nemají jednotnou kompozici. S jednotlivými prvky kompozice se však setkáváme v typických spojeních. Ve své kompozici se nejvíce liší epická zařikadla s rozvinutými formulemi srovnání.

²⁹ ЕЛЕОНСКАЯ, Е. Н. *Сказка, заговор и колдовство в России*. Москва: Индрик, 1994, s. 272. ISBN 5-85759-008-6. s. 109

³⁰ *Заговорный текст. Генезис и структура*. Москва: Индрик, 2005. 520 s. ISBN 5-85759-331-X. s. 292

³¹ СОКОЛОВ, Ю. а ШОР, Р. Заговор. *Фундаментальная электронная библиотека. Русская литература и фольклор*. [online]. 2002 [cit. 2014-10-23]. Dostupné z: <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/le4/le4-2761.htm>

³² Заговоры как одна из составляющих Традиционной Славянской Культуры. In: *Славянский информационный портал* [online]. 2005 [cit. 2014-11-21]. Dostupné z: <http://slawa.su/nasledie/zagovory/60-zagovory.html>

³³ *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 2014, 647 s. ISBN 978-80-200-1080-3. s. 18

³⁴ *Русские заговоры из рукописных источников XVII - первой половины XIX в.: Составление, подготовка текстов, статьи и комментарии А.Л. Топоркова*. Москва: Индрик, 2010, 832 s. ISBN 978-5-91674-076-9. s. 11

Mnohá zaříkadla mají v **úvodu** církevní modlitbu, která zní: *«Во имя отца, и сына, и святого духа»*. I Muslimové mají svou frázi z Koránu, kterou zpravidla začínají svá zaříkadla: *«Во имя аллаха милостивого и милосердного»*. Sinhálská zaříkadla proti zlým duchům začínají těmito slovy: *«Великому Будде и его учению и его монахам поклонение»*. V ruských severních zaříkadlech je počáteční fráze komplikovaná a zaměňuje se jinou, která je více poeticky rozvitá: *«Стану я, раб Божий, благословясь пойду перекрестся, пойду по матери по сырой земле, небом покроюсь, зорею подпояшусь, звездами отычусь.»*

Po úvodu následuje ve většině zaříkadel tzv. **epická část**. Epická část se obvykle týká zázraků, které se dějí okolo předmětu, a o kterých se v zaříkávadle mluví. V některých zaříkadlech se interpretace dramatizuje tím, že se používá dialog. Obvykle v zaříkadlech vystupují nadpřirozené bytosti, jako je např. *железный муж, красная девица*. Tzv. básnický přívlastek pak vytváří nové poetické obrazy jedinečné pro tento žánr, např. básnický přívlastek černé nebo červené barvy.

Za epickou částí zpravidla následuje **podrobný seznam různých druhů bolesti nebo částí těla, od kterých se bolest odvíjí**: *«Боги подземные, вам вверяю, если обладаете силой, вам предаю Тихену Карисию... Вам предаю ее цвет, члены, образ, голову, волосы, тень, мозг, лоб, брови, лицо, нос, подбородок, щеки, губы, слова, дыхание, шею, печень, плечи, сердце, легкие, внутренности, живот, руки, пальцы, кисти, пуп, пузырь, ведра, ноги, пятки, ступни, пальцы.»*

Poté následuje forma **odkazování se k bolesti nebo ke zlu**. Tyto bolesti nebo zla jsou pak skrz zaříkadlo „posílány“ na nějaké vzdálené a pusté místo, například v zaříkadle proti zimnici: *«Ступай к Муджавантам, к Баликам, ступай, Такман, прочь, в дальние страны»*. V některých zaříkadlech se však můžeme setkat s tím, že seznam a odkazování jsou spojeny dohromady.

Na konci mnohých ruských zaříkadel se objevuje tzv. **zakončení**. Nejvíce rozšířeným je: *«Буди слово мое крепко и лепко. Ключ и замок словам моим»*. Mytologové v tomto upevnění vidí pozůstatky starobyklých mýtů.

Jak ruská, tak i západoevropská zaříkadla jsou obvykle zakončená slovem «Аминь».³⁵

Jazyk zaříkadel je vlastně bezprostředním svědectvím o různých společenských vrstvách, ve kterých se zaříkadla vytvářela. Velkou roli měla při vytváření zaříkadel především církev a církevní literatura. Obzvláště velký vliv na konstrukci zaříkadel měla legendárně-apokryfní literatura. V kronikách a v právních archivních materiálech je uchováno velké množství důkazů o existenci zaříkadel v dávných dobách, přičemž jsou nejčastěji představeni popi (pravoslavní kněží), kacíři a další kněžstvo. Jak u ruských, tak i u západně-evropských národů se jazyk zaříkadel skládá z podivně spleitých prvků: z jasných, živých, církevně-knižních elementů a přesné lidové řeči.³⁶

Během pronášení některých zaříkadel nastává chvíle, kdy se pouze šeptá a smysl slov tak není tak zcela důležitý. Například existuje zaříkadlo proti vystrašení člověka, které má za následek jeho onemocnění. Zaříkávač máchá rukami nad hlavou nemocného, poté nad jeho hrudí a zívá u toho. Celý tento proces trvá přibližně hodinu a během toho se nemocný ponoří do transu. I když se může zdát, že nemocný usnul, ve skutečnosti se však ponořil do zvláštního stavu vědomí, ve kterém je možné provádět vnitřní změny.

Na druhou stranu musí být přesně dodržena pravidelnost a pořádek slov, jelikož ve slovech zaříkadel je zakódována informace. Kódování informace je velmi důležité proto, aby se dostala do podvědomí a aby minula to hlavní – vědomí, a poté má zaříkadlo obrovskou moc.³⁷

1. 6. Zaříkadla a kouzla na Rusi v XVII. a XVIII. století³⁸

V mnohých sbornících, které byly konfiskovány vládou během XVII. a XVIII. století, se vyskytují jak zaříkadla, tak i apokryfní modlitby (např. «Сон

³⁵ СОКОЛОВ, Ю. а ШОР, Р. Заговор. *Фундаментальная электронная библиотека. Русская литература и фольклор*. [online]. 2002 [cit. 2014-10-23]. Dostupné z: <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/le4/le4-2761.htm>

³⁶ Tamtéž

³⁷ ДАНИЛЕЙКО, В.В. Сила и загадка заговора на Руси. *Творческая лаборатория исследования православия: Моя Русь* [online]. [cit. 2014-11-22]. Dostupné z: <http://pravoslavie.chestisvet.ru/index.php4?id=86>

³⁸ ЕЛЕОНСКАЯ, Е. Н. *Сказка, заговор и колдовство в России*. Москва: Индрик, 1994. 272 s. ISBN 5-85759-008-6. s. 100

Богородицы»; «*Молитва архангела Михаила*»; «*Молитва апостола Павла от змей*» atd.). Zaříkadla a apokryfní (nekanonické) modlitby byly jasně vymezeny.³⁹

Historické prameny svědčí o tom, že z jedné strany měla zaříkadla záchrannou (spásnou) sílu, která zbavovala bolesti, neúspěchu a pohrom a lidé se k němu obraceli v různých životních situacích, z druhé strany lidé pokládali zaříkadla za nebezpečný nástroj, protože mohla člověka i zabít. I přesto se však zaříkadla používala jak k záchraně člověka, tak i k jeho úmrtí.

I když zaříkadla obsahují pozitivní i negativní sílu, měli lidé zájem je umět. Zaříkadla znaly všechny tehdejší společenské vrstvy. Společenské třídy bez rozdílu uznávaly jejich důležitost. Lidé znali nejen slova zaříkadel, ale také přesně věděli, jaké činnosti konat při pronášení zaříkadla a že některé věci, které se při zaříkávání používaly, pak získávaly sílu blahodárnou, ale i škodlivou. Lidé věděli i to, že ničující zaříkadlo mohlo na dálku postihnout také svou oběť. Znalosti o ničujícím zaříkadlu neměli pouze někteří lidé, ale tyto znalosti měli opravdu všichni. Následné soudní spory poukázaly na to, že jídlo, pití, oblečení a otisk boty člověka sloužily jako „vodiče“ škodlivé síly zaříkadel.⁴⁰

Zaříkadla se předávala jak ústní formou, tak i formou písemnou, ale v XVII. a XVIII. století se nedělal rozdíl mezi zaříkadly ústními a písemnými. Hromadné zapisování zaříkadel začalo až ve druhém čtvrtletí XVII. století, některá z nich však vznikla dávno před touto dobou. Obě formy měly své určité vlastnosti, podle kterých se dala zaříkadla identifikovat.⁴¹ Ústní zaříkadla se lehce zachycovala v písemné podobě, ale muselo se i uvést během jaké rituální činnosti se má zaříkadlo vyslovit. Ústní zaříkadla byla z větší části krátká, obsahovala několik jednoduchých formulí a pronášela se v určitých životních a rituálních situacích. Písemná zaříkadla mají osobitý jev, který vznikl spojením rukopisné tradice a vyprávění. Zaříkadla se zapisovala do tzv. „*lečebnikov*“ (jedná se o název starých ručně psaných lékařských publikací, které

³⁹ ТОПОРКОВ, А. Л. *Заговоры в русской рукописной традиции XVII – первой половины XIX. вв.* Москва: Индрик, 2005, 480 s. ISBN 5-85759-349-2. s. 9

⁴⁰ ЕЛЕОНСКАЯ, Е. Н. *Сказка, заговор и колдовство в России.* Москва: Индрик, 1994. 272 s. ISBN 5-85759-008-6. s. 100

⁴¹ Tamtéž, s. 101

zahrnovaly zkušenosti z tradiční medicíny a další vědecké informace⁴²⁾ či je lidé nosili u sebe v podobě samostatných listů nebo sešitků.

Nejpočetnější skupina ruských zaříkadla pocházející z XVII. – XVIII. století se týká vojenské a sociální magie. Tato zaříkadla lidé používali, protože je měla ochránit před nepřátelskými zbraněmi a měla ovlivňovat soudce, náčelníky a velitele. Bohatě zastoupenou skupinou mezi písemnými zaříkadly byla léčivá a milostná zaříkadla a také texty, které se řadily k profesionální magii, tzn. k lovecké, pastýřské a včelařské.

V rukopisech se často zaříkadla označovala jako „modlitby“. V XVII. – XVIII. století se zaříkadla často zapisovala do sešitků, které lidé nosili u sebe nebo je měli ukryté na nějakém tajném místě. Tyto rukopisy byly buď svázaný v kůži, nebo neměly vůbec žádnou vazbu. Zaříkadla byla zapsána na svitcích nebo na arších papíru. Někteří lidé mohli mít doma i celou knihovnu se zařikávacími a věšteckými díly. Existovala i tradice používání rukopisů v podobě amuletů. Například knížku s vojenskými zaříkadly si s sebou brávali negramotní vojáci, jelikož věřili v to, že jim tato knížka pomůže i přesto, že si z ní sami nemohli číst. Tento napůl ústní, napůl písemný způsob měl však různé následky. Texty, které byly napsány na papírku, a které byly spojeny s místními tradicemi, se odtrhávaly od místních praktik, přenášely se do jiného sociálního a zeměpisného prostředí, čímž získávala více knižní a religiózní podobu. Kanonické a nekanonické modlitby začínaly fungovat společně s folklorními zaříkadly a začaly se zkracovat. Ruská zaříkadla se však nejen přepisovala, ale také předělávala a sbližovala se s ústními zaříkadly.⁴³

Víra ve slovo byla v ruském národu opravdu hluboce zakořeněna. Lidé slovu připisovali velkou vnitřní sílu, která mohla mít vliv nejen na přání člověka, ale také na toho, kdo zaříkadlo pronesl. Pokud ho řekl s určitým záměrem, zaříkadlo nějakým způsobem posilovalo svůj vliv a stávalo se velmi nebezpečným nástrojem.

Pokud byla zaříkadla příčinou nějaké nemoci nebo smrti, pak se pokládala za škodlivá a přinášela na toho, kdo toto zaříkadlo zná, tvrdý trest. Z velké části se ústní

⁴² Лечебник. In: Академик [online]. 2000 [cit. 2015-02-22]. Dostupné z: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/26718>

⁴³ Русские заговоры из рукописный источников XVII - первой половины XIX в.: Составление, подготовка текстов, статьи и комментарии А.Л. Топоркова. Москва: Индрик, 2010, 832 s. ISBN 978-5-91674-076-9. s. 13

zaříkadla liší tím, že nemají složitý obsah a jsou stručná, ale mají přesně stanovené vyjádření nějakého přání, které je někdy vysvětleno srovnáním.

I když se ústní zaříkadla liší ve své vnitřní podstatě, ve vnější podstatě se naopak podobají. Z větší části se zaříkadla lišila jednoduchostí děje a stručností výkladu. Je to sice prostý, ale přesně stanovený výklad nějakého přání, který je někdy komplikován přirovnáním. Jako příklad mohou sloužit tato ruská zaříkadla:

«Чтоб де бы им до замужества теми руками ни ткать, ни прясть»; «Как мертвый не встает, так бы он...не вставал, как у того мертвого тело пропало, так бы он... пропал вовсе.»

Neexistují však jen zaříkadla, která mají jednoduchý děj, ale zachovala se i taková, která jsou mnohem složitější:

«Утиши сам Христос в человеке болезнь сию, да Увар, Христов мученик, да Иван Креститель, да Михайла Архангел, да Тихон святой.»

Lidé, kteří zaříkadla ochraňovali, používali a znali, byli velmi různí. V soudních sporech bylo vždy přesně vyznačeno, kým bylo zaříkadlo vyřčeno a od koho pochází. Jinými slovy, lidé se snažili zaříkadla obnovit. Toto obnovování se provádělo různými pokusy a výsledky, ale někdy se objevovala i lživá svědectví kvůli strachu a rozpakům a tím pak ve většině případů docházelo ke zjištění, kdo tyto magické řeči znal. Soudní spory pocházející z XVII. století svědčí o tom, že čarodějnictví a zaříkávání nepatřilo bezpodmínečně pouze k určitému kruhu lidí nebo ke konkrétnímu člověku, ale jak čarodějnictví, tak i zaříkávání bylo potřeba ve městě, na vesnici, u královského dvora i křesťanské rodiny. Zaříkávání se předávalo v rodině: matka jej naučila dceru, tchán nebo tchýně snachu, sestra sestru atd. Magická slova se předávala mezi rodáky z vesnice. Můžeme také říci, že písemná podoba zaříkadel byla známá již v XVII. století i v ústní formě lidem různých společenských tříd. Lidé se báli tak, že jakýkoliv popsaný kus papíru, dopis nebo sešit byl již důvodem k tomu, aby byl člověk obviněn ze zaříkávání.⁴⁴

Ve druhé polovině XVII. století byl vytvořen osobitý typ zaříkadel, který byl charakteristický především pro severní část Ruska. Tato zaříkadla většinou začínají frází *«Встану благословясь, пойду перекрестясь»*. Dále se v nich popisuje, jak jde hrdina k moři nebo na pole, kde se setkává s mytologickou postavou a obrací se k ní s prosbou (například, aby ho ochránila před nemocí). Vznik této nové struktury měl na zaříkávací

⁴⁴ ЕЛИЕОНСКАЯ, Е. Н. *Сказка, заговор и колдовство в России*. Москва: Индрик, 1994, 272 s. ISBN 5-85759-008-6. s. 101-103

tradici různé následky. Stejnorodá zaříkadla se dala velmi rychle zapamatovat a předávala se dále a nové texty se sestavovaly podle určitého vzorce.

Zaříkadla kolovala v geografickém i sociálním prostředí, s čímž je spojeno velké rozšiřování zaříkadel, jejich variant a verzí na území Ruska a to nejen na venkově, ale i ve městech. Zaříkadla existovala v křesťanském prostředí, byla i známá mezi kněžími i šlechtou. Zapisovala se na papíry nebo do vlastních sešitků, které lidé střežili doma nebo si je brávali s sebou v podobě amuletů.

Sborníky zaříkadel a tzv. „*lečebniki*“ existovaly jak na venkově, tak i ve městech. Rukopisná zaříkadla používali představitelé různých společenských vrstev. Byli to rolníci, pastýři, myslivci, rybáři, včelaři nebo také střelci, vojáci, kozáci a kupci. Hlavní roli při šíření a kopírování zaříkadel sehrálo především duchovenstvo, konkrétně to byli představitelé venkovského duchovenstva. Jak je známo, magické sborníky přepisovali pouze muži, a proto se z největší části týkaly mužských prací – vojny, lovu, pastvy atd. a byly v nich poznat stopy mužské mentality.

Sborníky zaříkadel pocházející z XVII. – XVIII. století jsou psány nedbalým písmem, obsahují mnoho chyb, prepisů a zkratk. Z materiálů je patrné, že některá zaříkadla se psala během vojenského pochodu, u táboráku, během parní lázně, na trzích, dokonce i ve vězeňské cele.

Přestože mnohé obrazy a formule zaříkadel spadají do dávnověku, byla zaříkadla především ovlivněna křesťanstvím. Proto také nesmíme zapomínat na to, že křesťanství vzniklo z judaismu a osvojilo si odkaz starověkým kultur ze Středozeří a Dálného východu. Není tak náhodou, že se některá ruská zaříkadla nacházejí v mnohých světových křesťanských tradicích. Jako příklad může sloužit ruské zaříkadlo proti zimnici, které je kromě Slovanů známé také u Koptů, Arménů, Rumunů, Syřanů, Arabů a Židů. Mnohá zaříkadla, která pocházejí z XVII. – XVIII. století, odkazují k posvátným epizodám Bible, interpretují verše pravoslavné liturgie, modlitby a apokryfní příběhy. Tyto různé a nesourodé vrstvy pak do sebe vzájemně pronikají a vytváří tak něco nového a originálního.⁴⁵

Předměty zaříkadel mohou být různé. Může to být například sušená žluč, zvířecí krev, kosti, zelenina, kořínky, byliny, sůl atd. Velmi často se zaklínají byliny (kozlík,

⁴⁵ ТОПОРКОВ, А. Л. *Заговоры в русской рукописной традиции XVII – первой половины XIX. вв.* Москва: Индрик, 2005, 480 с. ISBN 5-85759-349-2. с. 10

devětsil, březové pupeny, kopřivy atp.), ale také voda, která poté získává léčivou sílu. Zakletou vodu se pak doporučuje uschovat na jeden až jeden a půl týdne. Tato voda se pak používá k pití, luhování bylin nebo i na koupele spojené s masáží.⁴⁶

⁴⁶ ДАНИЛЕЙКО, В.В. Сила и загадка заговора на Руси. *Творческая лаборатория исследования православия: Моя Русь* [online]. [cit. 2014-11-22]. Dostupné z: <http://pravoslavie.chestisvet.ru/index.php4?id=86>

Praktická část

2. Vnitřní struktura léčebných zaříkad

Podle *М. Ю. Лахтина*, byl strach z léčebných zaříkad zapříčiněn tím, že «в них содержались указания способов воздействия на здоровье людей и это при господствовавшем в то время страхе перед чародейством вызывало опасение, как бы лица, владеющие медицинским знанием, не стали вместо лечения заниматься порчею людей. Кроме того, во многих из них находились молитвы и наставления, заимствованные из книг отреченных или еретических, одно обладание которыми приравнялось к очень тяжелому преступлению и вызвало со стороны правительства самые суровые репрессии».⁴⁷ Cílem národních léčebných zaříkad je zajištění lidského zdraví a zmírnění bolesti v případě nemoci.⁴⁸

V léčebných zaříkadlech se objevuje především **motiv**. *А. Н. Веселовский* chápe motiv jako «простейшую повествовательную единицу» (nejjednodušší jednotku vyprávění), jeho základním rysem je «образный одночленный схематизм» a motiv se již dále nerozkládá na menší jednotky. Podle *В. Я. Понна* se však motiv dělí na prvky, které se mohou obměňovat. *А. Н. Веселовский* považuje za podstatné **vyprávění**, neboli takzvanou jednotku vyprávění, která je hlavní sémantickou strukturou motivu. Jako příklad si můžeme uvést motivy jako «некто уничтожает болезнь», «сакральный персонаж помогает больному», «вода/река смывает болезнь». V motivu pak převládá jednoduchost, jednočlennost, predikativnost, rozložitelnost a obměna. Právě pak spojení těchto elementů představuje motiv v zaříkadlech.

Jako další se v zaříkadlech objevuje **нámět** (syžet). Námět představuje složitý systém motivů, které na sebe postupně navazují. Například tento námět o třech různých v rukou Krista: «Шел Христос, нес три розы, третья/все три погибли».

V zaříkadlech se setkáme také s **tématem**. Je to řada jevů, které se vztahují k předmětu. Tyto jevy lze najít především v oblasti národní medicíny, např. v pojmenování nemocí, magických způsobech jejich léčby, náboženství atd.

⁴⁷ ТОПОРКОВ, А.Л. *Заговоры в рукописной традиции XV - XIX вв.: История, поэтика, символика*. Москва: Индрик, 2005, 480 s. ISBN 5-85759-349-2. s. 294

⁴⁸ УСАЧЁВА, В.В. *Магия слова и действия в народной культуре славян*. Москва: Институт славяноведения РАН, 2008, 368 s. ISBN 978-5-7576-0221-9. s. 267

Nadále se v zaříkadlech objevuje **strategie**. Tou se rozumí boj s nemocí, který se provádí prostřednictvím zaříkadla. Strategii zpravidla mívají léčebná zaříkadla, na která se v práci zaměřujeme. Užívá se, chceme li bolest vyhnat, zlikvidovat, zaříkávat, odkazovat k precedentu a jiné. Může být buď zobecněná, nebo může být přímo specifikována na konkrétní nemoc, například «закрывание раны» nebo «останавливание раны», která se používají u zaříkadel proti krvácení. Strategie také pomáhá zaříkadla lépe rozlišit, pochopit a klasifikovat.

Posledním charakteristickým rysem zaříkadel je jejich **funkčnost**. Funkčností je myšleno zaměření se na léčbu určité bolesti či nemoci (například zaříkadla proti kožním nemocem, zaříkadla na vyvrtnutý kotník). Z hlediska funkčnosti se pak zaříkadla dělí na dvě skupiny, a to: *polyfunkční* a *monofunkční*. Polyfunkční zaříkadla jsou ta, která tvoří základ zaříkadel od různých bolestí a monofunkční, jinak nazývaná specializovaná, tvoří základ přímo pro zaříkadla určená pro určité nemoci.⁴⁹ Funkčnost je spojená také s pronášením zaříkadel. Například folklorní zaříkadla pronášel buď ten člověk, který pomoc potřeboval či další člověk, což byl nejčastěji lidový léčitel. Ale například apokryfní modlitbu proti třesavce četl kněz, který po přečtení modlitby dal vypít nemocnému vodu z kalichu.⁵⁰

2. 1. Zaříkadla proti krvácení a zranění

Mezi léčebnými zaříkadly, pocházejícími z XVII. – XVIII. století, se objevuje nejvíce zaříkadel proti krvácení a zranění. V ruské tradici existuje více než 400 zaříkadel proti krvácení, dokonce i v ukrajinské a běloruské tradici jich lze najít kolem 300. V Evropě byla tato zaříkadla známá již od raného středověku, později byla známá také u západních Slovanů, odkud se rozšiřovala dále na východ. Zaříkadla proti krvácení a zranění byla známá také ve středověké Indii a do dnešní doby se dochovala stará německá zaříkadla proti krvácení a vykloubení (nohy, ruky...), početná zaříkadla na krev se také uchovala ve středověkých anglosaských tradicích v latinském a starém anglickém jazyce. V těchto zaříkadlech se v hojné míře vyskytují motivy křesťanských legend, například legenda o dvou bratrech Kainu a Ábelovi. Zaříkadlům proti krvácení a

⁴⁹ АГАПКИНА, Т. Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира. Москва: Индрик, 2010, 824 s. ISBN 978-591-6740-912., s. 29-31

⁵⁰ ТОПОРКОВ, А.Л. Заговоры в рукописной традиции XV - XIX вв.: История, поэтика, символика. Москва: Индрик, 2005, 480 s. ISBN 5-85759-349-2. s. 295

zranění jsou blízka zaříkadla na vyléčení rány, jak vrátit vykloubené místo (ruku...) atd.⁵¹

Zaříkadla proti krvácení (krvácení z nosu, poranění nějakého místa na těle, z kterého pak tekla krev) byla především v modlitebních knihách, tzv. „lečebnících“, sbornících zaříkadel, samostatných sloupcích textu atd. Mohly jimi být kanonické či nekanonické modlitby, modlitby, které obsahovaly zaklínadla, soubor neznámých slov nebo seznam písmen pod titulky.

Zaříkadla proti krvácení a zranění se skládají ze **tří hlavních strategií**, které kolem sebe dále seskupují mnohá témata, texty, náměty, motivy a formule. Vnímání krve může mít buď podobu pohybující se „hmoty“, která se musí zastavit (*strategie „zastavení krve“*), či může mít význam rány ve významu rozedřené části těla, která musí být zakryta a ošetřována (*strategie „zakrývání rány“*), nebo se krvácení bere jako něco neživého, nemožného, nereálného a nelogického a proto není potřeba žádných speciálních léčitelských činností (*strategie „popření nemoci“*). Zaříkadla proti krvácení a zranění mají, kromě tří strategií, několik základních témat. Je to téma vody, neboli krve, která je v neustálém pohybu («*Стань, кровь, в ране, как вода в Иордане*»⁵²); téma kamene, který představuje symbol stability a odolnosti («*Лежит камень, двадцать семь сажень*»⁵³) a poslední je téma bitvy a souboje a fyzické nezranitelnosti («*У мертвых нет крови*»⁵⁴).

Co se týká strategie první, čili **strategie „zastavení krve“**, je krev vnímána jako pohybující se „hmota“, která zahrnuje pohyb, řídhou a tekoucí vodu či řeku a pohybující se objekty, jako je člověk, zvíře, přírodní živly, rostliny a také má význam něčeho dlouhého, nepřetržitého, např. niť, provaz, lano. V narativních (vyprávěcích) zaříkadlech je subjektem nějaká posvátná osoba či léčitel, která zaříkadla «*становляет*», «*останавливает*», «*поставляет*», «*устанавливает кровь*» nebo ji «*заговаривает*». Jestliže má léčebné zaříkadlo komunikační význam, pak se přímo krvi přikazuje «*стать*», «*стоять*», «*встать*», «*остановиться*», «*перестать*» nebo se

⁵¹ ТОПОРКОВ, А.Л. *Заговоры в рукописной традиции XV - XIX вв.: История, поэтика, символика*. Москва: Индрик, 2005, 480 s. ISBN 5-85759-349-2. s. 313

⁵² АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира*. Москва: Индрик, 2010, 824 s. ISBN 978-591-6740-912. s. 335

⁵³ Заговоры для остановки кровотечения. In: *У Гадалки* [online]. 2007-2014 [cit. 2015-02-10]. Dostupné z: <http://www.ugadalki.ru/bolezni/krovotечение.html>

⁵⁴ АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира*. Москва: Индрик, 2010, 824 s. ISBN 978-591-6740-912. s. 335

пoužívají synonyma těchto slov: «не течь», «запечься», «уняться», «не капать/не кануть», «воротиться/вернуть назад»⁵⁵.

První léčebnou formulí proti krvácení, kterou znají všichni východní Slované, především Rusové, je formule «Кровь, остановись/ стань/ не капай». Tato jednoduchá formule se může používat samostatně:

«Кровь рудная жильная – остановись! Назад воротись»; «Ты, руда, стань, более не капь»; «Ты, мать-руда жильная, телесная, остановись, назад воротись»; «Кровь, стой на месте.»

Používají se také *magická slova* a *syntaktický paralelismus* (tj. opakování těžce větné stavby v několika větách⁵⁶):

«Ты, булат, отстань, а ты, кровь, течь перестань»; «ступи на камень – кровь не канет, ступи на песок – кровь не течет, ступи на топор – весь заговор.»

Na druhém příkladu si lze všimnout, že se v zaříkadlech používají také *rytmy*. Rýmují se často slovesa, která jsou rozkazovacího způsobu, např.: (дед) стар – (конь) карь – (кровь) не кань; (стану) на кирпич – (кровь) закипись; (нитка) не рвись – (кровь) уймись; konkrétně například na zaříkadle: «Есть море–окиян, едет из окияна моря человек стар, конь под ним кар, а ты, кровь, стань по всякой час.»⁵⁷

V ruských léčebných zaříkadlech existuje celá řada *motivů*, například: «Кобыла / корова / курица (nebo jiné zvíře) двигалась, споткнулась / встала, и кровь остановилась» se používá nejen v ruské, ale také v ukrajinské a běloruské tradici. Příklad zaříkadla: «Ехал Макарий на лошади карей, лошадь остановилась, кровь приостановилась». Dalším motivem, který se používá převážně v Rusku, může být: «Нитка оборвалась (нитка, порвись), кровь остановилась / унялась (кровь, уймись)». Tento motiv se používá například v zaříkadle: «Сидит девица на стуле, шелковую нитку прядет. Шелковая нитка, порвись, у раба Божьего кровь, уймись».

Jak bylo zmíněno výše, existuje i druhá strategie – **strategie „zakrývání rány“**. Rána je v těchto zaříkadlech popisována jako rozedřená „hmota“ či narušování celistvosti těla. Tato strategie spojuje velké množství námětů a motivů, v zaříkadlech je

⁵⁵ АГАПКИНА, Т. Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира. Москва: Индрик, 2010, 824 s. ISBN 978-591-6740-912. s. 335-336

⁵⁶ Figurý. In: Český-jazyk.cz [online]. 24.05.2010 [cit. 2015-02-10]. Dostupné z: <http://www.cesky-jazyk.cz/slovnicek-pojmu/figurv/>

⁵⁷ Севернорусская заговорная традиция XVII–XVIII веков. In: Электронная библиотека [online]. 2003 [cit. 2015-02-10]. Dostupné z: <http://kizhi.karelia.ru/library/ryabinin-2003/28.html>

většinou ve formě synonym – *зашивание, закрывание, затягивание, затыкание, запирание*. Velmi známým v Rusku je námět *«Некто (девица) идет / несет / берет иголку, вышивает / шьет / зашивает рану (зашей рану)»*. Na tomto námětu lze vidět, že se opět používá rozkazovací způsob, jako v předchozích motivech u strategie „Zastavení krve“, nebo se také používá prosba. Tento námět byl upotřeben v zaříkadle:

«Встану я, раб Божий... Погляжу в подвосточную сторону, увижу синее море, у далекого синего моря сидит на берегу красна девица Маримьяна, вышивает в золотых пальцах, золотой иголкой, шелковой ниткой, шьет частенько, крепенько. Девица Маримьяна! Зашей,крепи и останови кровь раба Божего.»

Zašívání rány však není pouze motivem v zaříkadlech, ale jedná se také o reálnou činnost, která se praktikuje v medicíně. Zašívání rány bylo často doprovázeno právě vyslovováním takovýchto zaříkadel. Často pak i léčitelka nějakým způsobem zaklínala jehlu, kterou ránu zašívala. Například v Novgorodské oblasti léčitelka před tím, než měla zašít ránu, přiložila špičku jehly ke rtům a poté řekla: *«Игла, иголка, стальное твоё тело, знай своё дело, полезай в моё тело»*.

V předchozím odstavci se objevuje slovo „léčitelka“ a to proto, že se v těchto zaříkadlech nejčastěji vyskytovaly ženské postavy. Nemusela to být pouze léčitelka, ale také třeba *красная девица, девица шить мастерица, девица златое лицо, птица-девица, баба, царевна (Настасья, Марья), царица*, méně se objevovaly také ženské biblické postavy *Богородица, святая Анна* a nejméně postavy mužské – *Иисус Христос, царь, дед, старик*.

Opět si uvedeme některé motivy, které v těchto zaříkadlech lze objevit. Prvním bude motiv, který se používá opět především v ruské tradici: *«Ворон (другая птица) приносит иглу (другой магический предмет) зашивать / лечить рану»*. Kromě zašívání rány je zde také zaříkávána krev:

«На синем море лежит Хитряк, стальную иглу держит в когтях. Стальная игла, шелковая нитка пригодица – кровь – унимица»; «Летит ворон семикрылый, несет иглу булатну, с шелковой ниткой зашивать белое тело у Божья раба.»⁵⁸

Existuje celá řada zaříkadel, kde pták vystupuje jako léčitel:

«За морем за синим стоит дуб сыр матер. Взлетывает орел за синее море, в ногах носит золотую иглу, в крыл(ь)ях шелкова нит(ь), вышивает и заговаривает всякие уразы деревянные и железные, и щепоты, и уразы.»⁵⁹

⁵⁸ АГАПКИНА, Т. Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира. Москва: Индрик, 2010, 824 с. ISBN 978-591-6740-912. с. 355-359

Dalšími motivy mohou být například: *«Некто зашивает водные источники и раны»; «(Пусть) некто заткнет / перевяжет рану шерстью / палкой / копьем / ризой».*

Poslední strategií je **strategie „popření nemoci“**. Jak jsme se již zmínili výše, jedná se o něco neexistujícího, nemožného, co nepotřebuje zvláštní léčitelskou sílu, například:

«Фу ты, Боже мой, ни крови, ни раны... ни синей опухоли. Ни ножом не секлося, ни топором и никаким инструментом. И нет у раба Божего и.р. ни щипоты, ни лом оты, ни синей опухоли.»

I ve třetí strategii se objevuje celá řada motivů. Prvním je motiv, který se obrací k precedentu: *«Мотив битвы / поединка / ранения / режущих и колющих действий»*. Kromě zmíněného existuje také motiv kamene. V tomto příkladu zařikadla se vlastnosti kamene přenáší přímo na člověka: *«Стану бить по Окияну каминю. У Окияна каминя нет ни крови, ни руды и не щипоты, так чтобы у раба Божего не было ни крови, ни руды, ни щипоты»*. Další motivy: *«У мертвого святого ничего не болит», «Сечь мертвое тело», «У мертвого нет крови», «У камня нет ни воды, ни крови, у и.р. нет крови», «У земли нет крови», «У дерева нет ни воды, ни крови»...⁶⁰*

V mnohých zařikadlech je možno si povšimnout, že se často používají slova *рана, руда, кровь (кровавый)*. Díky tomu, že tato slova mají souhlásku *p*, přikládají textu typický fonetický charakter: *раны крови; рану кровавую; та стой, руда в раны; ни в камени ни раны, ни в раны крови*. Nejen, že se často používají tato slova, ale také se v těchto zařikadlech užívají písmena *к, р, н*: *«...зашивает рану с края на край, с конца на конец...»; «Святый отец Ануфрей зарезал борана, ни крови, ни раны, ... ни в камени раны, ни в раны крови»*.

V několika zařikadlech se objevuje spojení hlásek *сто/ста*, které nejen, že se vztahují ke slovesům *стоят/стать*, ale pojí se s prosbou, aby se krev zastavila: *«Стоит ступа железная, на той ступе железной стои(ть) стул железной», ale*

⁵⁹ ТОПОРКОВ, А. Л. *Заговоры в русской рукописной традиции XV – XIX. вв.* Москва: Индрик, 2005, 480 s. ISBN 5-85759-349-2. s. 232

⁶⁰ АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира.* Москва: Индрик, 2010, 824 s. ISBN 978-591-6740-912. s. 365-379

také bývají v rozkazovacím způsobu a „vybízejí“ krev, aby se zastavila: *«конь под ним кар, а ты, кровь, стань»*; *«так стои, руда в раны»*.⁶¹

2. 2. Zaříkadla na kožní nemoci

Zaříkadla na kožní nemoci a tradice léčby s tím spojené tvoří ucelenou část národní medicíny, a proto zmíníme několik nemocí, které jsou s kožními nemocemi spojeny. Tato zaříkadla se používají proti vyrážkám, svrabu, pupínkům, bradavicím, jizvám, infekčním onemocněním kůže atd. S pomocí zaříkadla se léčí nejen kožní nemoci, ale i takové nemoci jako ječné zrna, kýla, plešatost, krtice atd., dokonce i nemoci epidemické – neštovice, zarděnky atd. Tato zaříkadla také dokáží „spravit“ zvláštnosti a vady zevnějšku (pupínky, pihy, mateřská znaménka...). Všechny tyto nemoci, i když jsou etiologicky různé, se vztahují k lidské kůži a popisují její charakteristiku (například změna její barvy, výskyt vyrážky, svědění, pálení ...).

Za normální barvu pokožky byla vždy považována bílá barva. Odtud se pak v ruských zaříkadlech často objevují základní charakteristiky jako *белое тело*, nebo také *чистое тело* a *гладкая кожа*, které popisují lidské tělo. Například zaříkadlo:

*«И будь тело бело, как белая бумага, и будь тело бело, как белая кость, и будь тело бело, как белый снег.»*⁶²

Tyto charakteristiky se objevují také v zaříkadlech na krásu. Samotná bělost kůže se zde „získává“ pomocí dívky, která se myje v církvi, pod hvězdami, za svítání nebo když svítí slunce:

«Вставала я ранешенько, умывалась белешенько, белее белого снега, алле алого цвету»; *«Как водица светит, так бы и меня личико заставило.»*⁶³

Pokud však dojde ke změně barvy kůže, je to považováno za příčinu nemoci. Jestliže má kůže našedlou bavu či je bledá, značí to celkové onemocnění organismu, pokud má nažloutlou barvu, pak je to příznak žloutenky. Za anomálii se také považují například mateřská znaménka či pihy. Zbavení se nějaké kožní nemoci je chápáno jako navrácení čistoty těla:

*«Сук, сук, возьми свой круг, возьми свою красоту, дай рабу Божему чистоту.»*⁶⁴

⁶¹ ТОПОРКОВ, А. Л. *Заговоры в русской рукописной традиции XV – XIX. вв.* Москва: Индрик, 2005, 480 s. ISBN 5-85759-349-2. s. 330-331

⁶² АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира.* Москва: Индрик, 2010, 824 s. ISBN 978-591-6740-912. s. 401

⁶³ Tamtéž, s. 402

⁶⁴ Tamtéž

Zde si můžeme všimnout, že se v zaříkadle objevuje *раб Божий* – často to bývá právě sám pacient, který trpí určitou kožní nemocí. *Раб Божий* se nevyskytuje pouze v těchto zaříkadlech, ale i v dalších mnohých dalších.

Kožní nemoci bývají často léčeny v tzv. ruské bani, což je vlastně obdoba sauny. Tato baňa není vnímána pouze jako prevence proti nemoci, ale také jako léčba:

«Печка-каменка, начисто очисти, набело сделай белое тело, как бело полотно.»

Objevují se i další prevence a léčby kromě ruské bani, například očištění vodou.

Nejvýznamnějším je však symbolické sblížení kožní nemoci s rostlinami. Základem pro takovéto sblížení byla symptomatologie (soubor příznaků symptomů, kterými se projevovala určitá nemoc⁶⁵) a podoba rozvoje kožních nemocí a rostlin. O kožních nemocech a rostlinách se šíří představa, že vznikly z nějakého povrchu (země, kůry nebo kůže). V zaříkadlech o kožních nemocech a rostlinách se často vyskytuje pojem „růstu“: kožní nemoc vzniká na jednom místě, začíná se zvětšovat a rozšiřuje se postupně po celém těle. V tomto případě pak vzniká paralelismus, kdy jsou rostliny nazývány stejně jako kožní nemoci, například *«лишай»* - jedná se o kožní nemoc, která se do jazyka českého překládá jako lišej, což je svědivé onemocnění⁶⁶ a slovo *«лишайник»* je naopak mech, lišejník, který pokrývá půdu nebo kůru stromů.

Existují zaříkadla, která se ve spojení kožních nemocí a rostlin používají v hojné míře v Rusku:

«Как этот сучок подняться и вырасти не может, так бы и ты не мог подняться в белом теле р. Б.»; «Как этот сучок засох, не расходится никуда, так у р. Б. нарыв засох, не расходится, отныне во веки веков»; «Как сучок подсыхай, подгорай, так и вперед подсыхай, подгорай.»⁶⁷

Na těchto zaříkadlech si lze opět všimnout, že se zde objevuje *раб Божий*, čili pacient. Ten, který zaříkadlo vyslovuje, drží prstem suk na dřevě (může to být i suk, který najde doma na podlahové desce či na dřevěné konstrukci domu). Suk je zde vlastně příznakem suchosti a objevuje se opět paralelismus *сук ↔ сух*.

Dále existuje také motiv zasychání boláků, který je charakteristický pro většinu zaříkadel proti kožním nemocem. Například proti bradavicím se používají tato

⁶⁵ Symptomatologie. In: *Velký lékařský slovník* [online]. 2008 [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: <http://lekarske.slovníky.cz/pojem/symptomatologie>

⁶⁶ Tamtéž

⁶⁷ АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира*. Москва: Индрик, 2010, 824 s. ISBN 978-591-6740-912. s. 406

zaříkadla: *«Как эта капелька засыхает, так бы и меня засохли бородавки»*; *«Засох веник, засохните и бородавки»*, proti svrabu: *«Как кочка отсыхает, так же бы и все шишцы иссыхали»*, proti jiným kožním nemocem: *«Как этот хлеб сохнет, так бы у р. Б. печень-ячмень засох»*; *«Сама ты, болезнь, сохни, в трещины иссохни»*. Velmi často se v těchto zaříkadlech objevuje motiv suku v jakémkoli dřevě. Jde právě o to, že suk je srovnáván s bolákem: *«Как сучок на дереве сохнет, так и чирек бы сох, не болел, не рдел»*, někdy se místo suku však objevuje samotné dřevo: *«Как на бору сосна сверху сохнет, снизу вянет, так чтобы у меня, р. Б., веред сверху сох, а снизу вял»*, nebo může být zaříkadlo spojeno se sesycháním a opadáním stromů: *«Как на дереве сучок подсох и отсох и во веки веков не отживет, так и на твоём теле, на подколенной жиле, не горячей крови чирей отживает. На березке листочки сидят, улетят, на то место не прилетят, так бы на твоём теле болячки отживали»*.

Všechna tato zaříkadla jsou většinou doprovázena tím, že léčitel či jiná osoba, položí na zasažené místo prsteníček (*безымянный палец* – název v ruském jazyce vyjadřuje, že prsteníček nemá jméno) tak, aby ohraničoval zasaženou oblast a tím jakoby přenáší vlastnosti prstu na nemoc, která stejně, jako prst nemá žádné jméno (*безымянность*) a proto vlastně nemůže existovat, čímž pak dojde ke zbavení nemoci: *«В этом пальце званья нет, этой бородавке места тут нет»*.

S rostlinným tématem souvisí také téma květin, jejich rozkvétání a barvy. V některých jazycích se dokonce vyčleňuje skupina názvů nemocí, které jsou odvozeny od barvy: *красный* → *краснуха*, *золотой* → *золотуха* atd.

Kromě těchto dvou témat, a několika dalších, existuje ještě další zajímavé téma, kterým je téma zvířat. Zvířata byla odjakživa považována za jednu z příčin bolestivého stavu kůže člověka, což se objevuje i v zaříkadlech:

*«Круг собачий, круг кошачий, круг овечий, человеческий, свиный, копытный. А где ты пристава? На каком катовище – на собачьем, на кошачьем, на овечьем.»*⁶⁸

⁶⁸ АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира*. Москва: Индрик, 2010, 824 с. ISBN 978-591-6740-912. с. 428

2.3. Заřikadla proti očním nemocem

Заřikadla proti očním onemocněním, stejně jako zařikadla na kožní nemoci, se neskládají z uceleného celku, který se zaměřuje pouze na jednu nemoc, ale soustředí se na více nemocí. Mohou to být takové nemoci jako zákal, ječné zrnо, šeroslepost, zánět oka, šilhání a mnohé další.

2.3.1. Заřikadla proti zákalu v oku

V těchto заřikadlech se často používá motiv, ve kterém se zmiňují zvířata. Nejčastěji jsou jimi psi, vlci, orli nebo také voli. Opět se objevuje postava *раба Божьего*, kterým je pacient, kterého zákal trápí. Například заřikadlo, které se doporučuje vyslovit třikrát a zároveň se u něj křížovat:

«Ехал святой Егорий на белом коне. За ним бежало три пса. Один пес лижет зарю, второй луну, третий с глаза бельмо. Святой Егорий, сними своим святым копьём с глаза бельмо у раба Божьего рожденного, крещенного, молитвенного (имя). Аминь, аминь, аминь.»⁶⁹

Lze si všimnout, že se v tomto заřikadle objevuje postava *святого Егория*. Kromě této osoby se v заřikadlech proti zákalu v oku mohou také objevit osoby jako *св. Юрий, Иисус Христос, Господь, Спас, Дева Мария, старец* atd.

Jiným заřikadlem, kde se neobjevuje žádné zvíře ani posvátná osoba, je naopak заřikadlo, při kterém by člověk, kterého zákal trápí, měl stát u řeky či jezera, dívat se do vody a říkat:

«Водное зеркало, Божья вода, отдай, что взяла. Бельмо в зеркале отразись, Божий свет глазам воротись. Ключами родниковыми отпираюсь, от беды бельма на замки закрываюсь. Как песок в воде моется, очищается, так бельмо в озере отражается. Вернись, Божий свет, моим очам. Аминь.»⁷⁰

2.3.2. Заřikadla proti ječnému zrnу

Ječné zrnо může být jak oční, tak také kožní nemocí. Proto se uplatňují léčitelské způsoby, které jsou charakteristické právě i pro léčbu kožních nemocí. Zakládá se především na rostlinné metaforice kožních nemocí a na představě o tom, že zdravá kůže je suchá kůže: *«Как сучок засох на дереве, так засохни и ячмень!»⁷¹*

⁶⁹ Заговор от бельма в глазу. In: *Путь к здоровью* [online]. 2010 [cit. 2015-02-18]. Dostupné z: <http://xn--flchoq5aacqpl2jj4a.xn--p1ai/zagovory-pri-boleznyah/zaovor-ot-belma-v-glazu.html>

⁷⁰ Заговор от бельма на глазу. In: *Тысяча заговоров* [online]. 2011 [cit. 2015-02-18]. Dostupné z: <http://www.1000zagovorov.ru/zagovory-ot-boleznei/zaovor-ot-belma-na-glazu/>

⁷¹ АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира*. Москва: Индрик, 2010, 824 s. ISBN 978-591-6740-912. s. 451

V hojné míře je známo zbavení se ječného zrna na oku pomocí ohně v kamnech. Třikrát se dotknout zrný ječmene nemocného oka a poté je vhodit do roztopených kamen. Člověk by měl od kamen rychle utéct, aby nezaslechl praskání hořících zrn. Pokud toto dodrží, pak by mělo ječné zrnko zmizet. Podobným způsobem se léčily i bradavice.⁷²

Existuje spojení dvou motivů: *«Ячень, на тебе кукиш (дулю)»* a *«Пусть ячень возьмет топор и посечет себя»*. První motiv má léčitelskou schopnost, druhý slouží ke zničení nemoci:

*«Ячень, ячень, на тебе кукиш, что хочешь – то купишь! Купи себе топилок, ссеки себя попереком»; «Сосок, сосок, купи костылек, а ты, костылек, купи топорок, а ты, топорок, секи этот сосок в крест и попереком и на переком.»*⁷³

Léčba ječného zrna je často také spojována s prsty na ruce, které pomáhají k odstranění ječného zrna a jsou považovány za talisman. Léčba ječného zrna se prováděla třením nebo kroužením prsty, například v Archangelské oblasti doporučovali dát dohromady palec a prsteníček a jimi držet ječné zrnko se slovy: *«Песий сосок, вот тебе коток!»*. Bělorusové naopak spojovali dva prsty na pravé nebo na levé ruce, což záviselo na tom, na kterém oku ječné zrnko bylo. Na ruském západě zase prsty v pěst značily hrozbu. Je nezbytné, aby se prsteníčkem kroužilo po ječném zrnku, poté na něj lehce uhodit pěstí a říci: *«Писяк, писяк, как дам кулаком – сразу сгоришь и околеешь»* *«Пися, писяк, как дам кулаком: сразу умрешь и околеешь»*.

V menší míře si uvedeme už jen pár zaříkadl, která se vztahují k očním nemocem. Například zaříkadlo proti šilhání. Při vyřčení tohoto zaříkadla by měl ten, který zaříkadlo vyslovuje, zapálit svíčku, postavit se za záda nemocného a pečlivě kroužit svíčkou kolem hlavy nemocného. Postižený se musí dívat přímo před sebe a nesmí se dívat na kroužící svíčku. Ten, který svíčkou krouží, vyslovuje:

«Как дом – храм Божий вечный, крепкий и нерушимый, еретиками не сокрушим, так пусть голова светлая Раба Божьего (имя), будет крепка и невредима. Очи его пусть не сводит, не заводит, и не косят, на свет Божий пусть прямо глядят, как глядят святые лики на святых иконах на нас, грешных людей. Ангелы Господни, заговорю я раба Божьего (имя) от косой болезни, от его врагов, от злых еретиков. Губы, зубы, глаза в

⁷² УСАЧЁВА, В.В. *Магия слова и действия в народной культуре славян*. Москва: Институт славяноведения РАН, 2008, 368 s. ISBN 978-5-7576-0221-9.

⁷³ АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира*. Москва: Индрик, 2010, 824 s. ISBN 978-591-6740-912. s. 449

косицу, язык колом. Во веки веков. Аминь. Еретик, сам себя еретничай, режь свое тело, пей свою кровь, коси свои глаза. Аминь.»⁷⁴

Jako další je zaříkadlo proti zánětu oka. Zde se, oproti jiným zaříkadlům, objevují dvě, respektive tři osoby – osoba, která trpí zánětem, léčitel a také ještě nejmladší nebo nejstarší osoba v rodině nemocného, která musí večer vyjít na dvůr a v křesadle musí vykřesat jiskry tak, aby „letěly“ přímo do zaníceného oka nemocného. Při tom je však nutné třikrát pronést slova zaříkadla:

Больной: *«Что сечешь – высекаешь?»*

Целитель: *«Секу-высекаю пламя огненное, тем огнем засекаю огонь, раб Божий (имя).»*

Больной: *«Секи-высекай быстрее и сильнее, чтобы вовек не было.»⁷⁵*

Posledním zaříkadlem proti očním nemocem je zaříkadlo proti šerosleposti. Toto zaříkadlo se stejně jako předchozí musí vyslovit třikrát. Nemocný se musí dívat do sudu s dehtem:

«Во имя Отца и Сына и Святого Духа, аминь, аминь, аминь. Деготь черный, деготь темный, возьми у меня, раба Божиего (имя), слепоту куриную, дай мне, рабу Божиему (имя), ясные глазухи. Во имя Отца и Сына и Святого Духа, аминь, аминь, аминь.»⁷⁶

2. 4. Zaříkadla proti bolesti zubů

Zaříkadla proti bolesti zubů se vyskytují ve velice hojné míře. Tato zaříkadla se v ruském jazyce mohou označovat jako *«заговоры от зубной боли»*, *«заговор от зубной болезни»*, *«заговор от зубов»*, *«чтобы зубы не болели»*. Často chybí definice, které bývají u obecného názvu nemoci a které upřesňují místo bolesti na lidském těle, její zdroje a příčiny, symptomatologii, dobu výskytu atd., a proto se setkáme pouze s krátkými jednotlivými seznamy, které se vztahují jen k samotným zubům: *«Так и у меня, и.р., зубы не болели, не мозжели – не верхни, ни нижни, ни передни, ни задни»*, nebo k bolesti zubů: *«Выговаривая тебя, болезнь зубная, и десная, и глотовая»*. Tato zaříkadla se zaměřují také na ostatní nemoci, které bolest zubů způsobují – například na otoky dásní nebo bolest hlavy: *«Чтобы зубы не болели,*

⁷⁴ Заговор от косоглазия. In: *Тысяча заговоров* [online]. 2011 [cit. 2015-02-18]. Dostupné z: http://www.1000zagovorov.ru/zagovory_ot_boleznei/zagovor_ot_kosoglaziva_2/

⁷⁵ Заговоры и молитвы против глазных болезней. In: *Тонкий мир* [online]. 2010 [cit. 2015-02-19]. Dostupné z: <http://tonkiimir.ru/viewtopic.php?f=219&t=24722>

⁷⁶ Tamtéž

десна не ныли, щеки не отекали ...»; «ни болили зубы, ни щемили щоки и не тощила червь зубная ...».

Zařikadla proti bolesti zubů byla prakticky vždy doprovázena rituálně-magickými ději: pronášeli zařikadlo a přitom se upřeně dívali do úst; dýchali do úst a přitom odplivovali na stranu; křtili zub nebo do něj šťourali posvěceným nožem atd.

Stejně jako v zařikadlech proti krvácení, existují i v zařikadlech proti bolesti zubů strategie. Je to strategie «отрицание недуга» a «обмен». V strategii «отрицание недуга» se v první řadě popisují nebo definují nějaké objekty, které mají požadované vlastnosti a ty pak promítají tyto vlastnosti na pacienta. Těmito objekty bývají často nebožtík, posvátná osoba, mohou to být také objekty „mrtvé přírody“ jako kámen, země, dřevo, železo atd. Tato zařikadla mívají často dialogickou podobu. Zpravidla začínají obratem k měsíci anebo přerodem nového měsíce ke starému, mohou se však také obrátit na nebožtíka či posvátnou osobu jako je *Адам, Христос, св. Антонин* atd.:

«Ты Макарий и я Макарий, ты Антоний и я Антоний! Были ли вы на том свете? – Были мы на том свете. – Видели ли вы мертвых? – Видели мертвых. – Болят ли у мертвых зубы? – Нет, не болят у мертвых зубы. – Так чтобы и у р.Б. не болели и не ломили.»⁷⁷

«Месяц ты месяц, где ты был? – На тот свет ходил. – На том свете чего ты видел? – Мертвое тело. – Как у этого мертвого тела зубы не волят и жилки не мозжат? – Нет, зубы не болят и десны не мозжат. – Так и у меня не болят.»⁷⁸

Тот свет nemusí být pouze obecné pojmenování, ale také může být určeno přímo konkrétní místo: *на Дунаю, за горами, на синих морях, за полями, за морями, за водами, за лесами, на небе, у Адама* atd. Často se v zařikadlech objevují zemřelí, kteří bývají konkretizováni: mohou se vzpomínat rodiče, další blízcí příbuzní a známí. Dále se ve velice hojné míře objevuje obrácení se k měsíci. Obrácení se k měsíci je v léčebných zařikadlech motivováno tím, v jaké pozici se měsíc nachází, což je v principu cílem i smyslem léčitelských zařikadel a díky čemuž se člověk může uzdravit. Měsíc se tedy objevuje i v zařikadlech proti bolesti zubů. Je tedy zároveň působícím elementem rituálu, který určuje dobu, kdy se rituál uskuteční a dále určuje jeho objekt. Zuby se pak zařikávají při novém měsíci, nebo pokud dotyčný uvidí novoluní poprvé – musí jej však vidět on sám, pokud mu jej někdo ukáže, nemůže mu poté zařikadlo pomoci. Bolest zubů se musí zařikávat třikrát a to pokaždé, když vyjde

⁷⁷ АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира*. Москва: Индрик, 2010, 824 s. ISBN 978-591-6740-912. s. 457

⁷⁸ Tamtéž

nový měsíc, přitom se však nesmí pohnout z místa, dokud zařikadlo nedočte/nevyřkne. Během zařikání bolesti se musí osoba dívat na měsíc a být k němu natočená obličejem:

«Батюшка месяц млад, ты алому солнцу брат. Ходишь ты высоко, видишь ты далеко. Не катился ли ты по Аврамову двору? Не видал ли ты Авраама во гробу? Чтобы у меня, как у Авраама, во гробу зубы не ныли, не болели, не гнили и не чернели, десны не мозжили, корни не скрипели. Рече мне месяц молодой: – Покатился я по небу домой, мимо двора Авраама я летал, мертвого Авраама в гробу видал. Как у него зубы не болят, не мозжат, десны не стонут, корни зубов не скрипят, так чтобы слово в слово, так чтобы дело в дело, чтобы у меня во рту ничего не болело. Ключ, замок, язык. Аминь. Аминь. Аминь.»⁷⁹

V zařikadlech proti bolesti zubů se nevyskytuje pouze měsíc, ale také další předměty jakými jsou kameny, dřevo a kovy. Nejprve se zaměříme na zařikadla, kde se vyskytuje kámen. Na zuby se jakoby promítá síla kamene, jeho odolnost, bezbolestnost:

«Встану я раба Божия (имя), благословясь, пойду перекрестясь, из двери в двери, из ворота в ворота, выйду в чистое поле. В чистом поле лютое море, В лютом море - лютый камень. Под лютым камнем у лютой щуки семьдесят зубов. Железные зубы не боляти не сомкнув эти зубы. Так и у рабы Божьей (имя) по ясной и к облачной погоде не болели, не сомкнули зубы. Отныне навеки, отныне повеку ключ и замок на мои слова. Аминь.»⁸⁰

Co se týče dřeva, vyskytuje se v zařikadlech především strom – dub. Opět je považován za symbol síly a zdraví:

«Как у дерева сук не болит, не шипит, так и у р.Б. и.р. не боли, не шипи.»

A posledním motivem jsou tvrdé materiály, jako jsou kovy či kost, které mají podobné vlastnosti jako předchozí.

«Лежит железо, не болит и не горит, не тлеет, и не млеет, и не сохнет. Чтобы и р.Б. и.р. зубы не болели, не тлели, и не млели, и не сохли...»⁸¹

Ve strategii druhé, která se nazývá **«обмен»**, se obvykle sám nemocný obracel ke keři či stromu, nejčastěji však ke stromu jeřábu a žádal ho, aby ho zbavil bolesti zubů a na oplátku mu slíbil, že ho nepoškodí. Podle pověr člověk, který trpěl právě bolestí zubů, se jí mohl navěky zbavit, když tento strom poprosil. Bylo však nutné k jeřábu přijít, kleknout si na kolena, pomodlit se, políbit strom a slíbit mu, že nebude jíst plody jeřábu, nebude lámat jeho větve, nebude jej kácet a nespálí ho. Kromě těchto činů, které měly spíš symbolický charakter, existovaly ještě jiné, které byly pragmatické: člověk

⁷⁹ Заговор от зубной боли. In: *Тысяча заговоров* [online]. 2011 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: http://www.1000zagovorov.ru/zagovory_ot_boleznei/zagovor-ot-zubnoj-boli/

⁸⁰ Заговоры от зубной боли. In: *Prisnilos.su* [online]. 2008 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: http://www.prisnilos.su/magiya/zagovori/ot_zubnoy_boli.html

⁸¹ АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира*. Москва: Индрик, 2010, 824 s. ISBN 978-591-6740-912. s. 468-469

měl buď pokousat jeřabinu, nebo si měl do úst vložit kousek dřeva z jeřábu: *«хорошо вложить в больной зуб кусочек рябинового дерева, но после этого нельзя уже рубить или ломать это дерево, иначе боль вернется опять»*. Kromě stromu jeřábu se v této strategii objevují také červi:

«Рябина, рябинушка, вылечи мои зубы, если не вылечишь — всю тебя сгрызу.»⁸²

«Месяц на небе, червяк в земле, рыба в воде. Когда названные братья сойдутся, тогда у раба Божиего (имярек) зубы заболят. Аминь, аминь, аминь.»⁸³

2. 5. Zaříkadla proti kýle

Zaříkadla proti kýle jsou velice známá nejen v ruské tradici, ale také v běloruské a v menší míře ukrajinské. Na rozdíl od mnohých léčebných zaříkad, se kýla v ruském jazyce popisuje několika výrazy *грыжа, грызь, гризь*, která jsou odvozena od slovesa *грызть*, což vlastně znamená, že bolest „kouše, hryže“ nemocného. Kromě těchto názvů existuje i název podobný českému jazyku – *кила*. Tato zaříkadla často doprovází děje, které upřesňují diagnózu a poukazují na bolestivé místo na lidském těle: *грыжа внутренняя, головная, глазная, носовая, зубная* atd., dokonce může vyjadřovat i barvu: *грыжа белая, зеленая, синяя, черная* atd. V některých zaříkadlech se může vyskytovat i více míst, u nichž chceme ulevit bolesti. Toto zaříkadlo je určeno nemluvněti, matka vyslovuje:

«Родиму грыжу загрызаю, а сама двенадцать знаю: внутреннюю, костяную и жилинную.»⁸⁴

Na výše uvedeném zaříkadle si lze všimnout, že se zde objevuje číslo. Pro zaříkadla proti kýle je to velmi obvyklé. Nejčastěji bývá přesně 12 kýl, ale mohou se objevit i čísla 40, 41, 71, 171, 25, 29.

Zaříkadla proti kýle jsou nejčastěji určená pro děti a v hojně míře se kýla se objevuje i v jiných dětských nemocech, jako je dětská nespavost a křeče. Kýla bývá v zaříkadlech často představena jako „neosobní“. Na rozdíl od mnohých dalších nemocí se jí prakticky nepřisuzují žádná podstatná jména, příbuzenské vztahy a často se k ní obrací jako k objektu zařikávajícího rituálu a neobjevují se ani aktivní slovesa typu *уходи, возьми, стань* atd.

⁸² Заговоры при сильной зубной боли. In: *Все привороты* [online]. 2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://vseprivoroty.ru/zagovory-pri-silnoj-zubnoj-boli.html>

⁸³ Tamtéž

⁸⁴ АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира*. Москва: Индрик, 2010, 824 s. ISBN 978-591-6740-912. s. 296

V těchto zaříkadlech se vyskytují dvě strategie. První strategií je «уничтожение (загрызание) грыжи». Subjektem, který zaříkadlo vyslovuje, je často matka, nejstarší muž v rodině, léčitelka, nebo první či poslední dítě v rodině. Samozřejmě existují i rituály. Rituály mají často podobu dialogu, jsou však i zaříkadla, která jsou monologická. Nejčastěji tento léčebný rituál uskutečňuje porodní bába společně s matkou dítěte, léčitelka s matkou, prvorozený společně s matkou nebo nemocný a léčitelka. Jeden z nich lehce kouše kýlu a druhý se ptá: «*Что грыжеешь? – Грыжу. – Грызи ее пуще.*»; «*Кого грыжеешь?*». Nejen v těchto zaříkadlech, ale také například v zaříkadlech, která se čtou při narození dítěte, se velmi často můžeme setkat s postavou *Саломея-Соломонида*. Jedná se vlastně o porodní bábu nebo léčitelku, která přišla k rodící Panně Marii a která pochybovala o zázračném narození dítěte. Objevuje se například v tomto zaříkadle:

«Бабушка Соломония мыла, парила р.Б. и.р. в парной байне, заедала, загрызала и заговаривала грыжные грыжи у р.Б. и.р. в становой кости, в пуповой жилы, в руках и ногах, заноготные и читальные грыжи; не троньте и не грызите р.Б. и.р. ни в день, ни в ночь, ни в утреню зарю, ни в вечерню, ни на нову, ни на ветху и ни на перекрою зарю.»⁸⁵

V řadě zaříkadel se však *Саломея-Соломонида* vyskytuje i s *Matkou boží*. Místo posvátných osob se vyskytují i jiné osoby: *красная девица с ножницами, которыми она вырезает грыжу* nebo *болотная баба с железными зубами и острыми ножницами*. Kromě lidí se v zaříkadlech objevují i zvířata. Může jimi být štika, která se vyskytuje nejčastěji, tak i kočka, kobyла, pták, kohout, myš, zajíc, rys či vlk.

«Господи, помоги, господи, благослови. Иду я из дома через все двери, через все пороги, через все ворота. Ворота за собой закрываю, замки на дверях запираю, ключи с собой в путь не забираю. Иду я дорогой, с дороги сверну на тропу, с тропы сверну на чистое поле. Там семь кустов, под теми кустами семь котов, все коты серые, а под седьмым кустом черный кот. Кот-котище, выгрызи у раба (имя) все-все двенадцать грыж: грыжу становую, грыжу паховую, грыжу лобовую, грыжу локтевую, грыжу глазовую, яичную, головичную, сердечную, подсердечную, подколенную, пятну, подпятну, черную грыжу, белую грыжу, желтую грыжу, красную грыжу и все грыжи, какие сказала, какие не сказала. Заешь, загрызи, чтоб не грызло, не болело с этого часа, с моего наказа, с моего заговора. Отныне и до веку и во веки веков. Аминь.»⁸⁶

V tomto zaříkadle se právě vyskytuje kocour, respektive několik kocourů. Jak jsme zmínili již výše, je zde celkem dvanáct kýl. Toto zaříkadlo nemocný recituje,

⁸⁵ АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира*. Москва: Индрик, 2010, 824 s. ISBN 978-591-6740-912. s. 303

⁸⁶ Хороший заговор от надсадной грыжи. In: *Тысяча заговоров* [online]. 2011 [cit. 2015-02-21]. Dostupné z: http://www.1000zagovorov.ru/zagovory_ot_boleznei/xoroshij-zagovor-ot-nadsadnoj-gryzhi/

zároveň si maže nemocné místo zakysanou smetanou a zbývající smetanu dá kocourovi. Stejným způsobem to dělá tři po sobě jdoucí noci.

Existuje ještě jedna strategie, kterou je **«навязывание болезни требуемого способа действия»**. V této strategii subjekt zařikávacího rituálu prikazuje nemoci určité formy chování a činnosti. Může se zde objevit motiv, který kýlu jakoby posílá na předměty různé předměty přírody (stromy, kořeny, kameny atd.), které však musí být „tvrdé“, aby přitáhly kýlu na velmi dlouhou dobu: *«Ты, грызь, иди в чистое поле, там стоит осина. Ты ему осину соси и грызи!»*.⁸⁷ Tyto motivy se nejčastěji nacházejí na konci celého textu, aby došlo k oddálení nemoci.

2. 6. Zařikadla proti dětské nespavosti a křiku

Slovanská zařikadla proti dětské nespavosti a křiku jsou mezi badateli tradiční kultury a folkloru velmi oblíbená. Badatelé se zajímají především o spojitost mezi mytologií a démony.

Název těchto zařikadel se může velmi lišit, různé národy tato zařikadla totiž nazývají jinak. Nejpočetnějšími jsou termíny, které vycházejí ze slov *издавать громкие звуки, кричать, орать, производить шум голосом*. Z nich pak vycházejí slova jako **кричать** – *крик, крикун, покрикушки, крикхи*; **плакать** – *плач, ночная плакса, плакунюшки, плаксы*; **верещать** – *криксы-вараксы, верески, криксы-вируски*. Další skupina názvů je tvořena od slov *время суток, когда ребенок не спит и плачет / кричит*: **ночь** – *ночнушки, ноченько-полуноченько, нощницы*; **полночь** – *полуночица, полуношник*; **день, полдень** – *полуденница*.

Za příčinu dětského pláče a špatného spánku se považoval vliv démonických bytostí. Kromě démonů jsou ale také známy jiné příčiny. V samotných zařikadlech a magických praktikách se za příčinu často považuje světlo a světelné přírodní divy: *«Заря, возьми свою бессоницу...»*. Téměř u všech Slovanů je známá praktika čtení zařikadla proti nespavosti za večerního nebo ranního svítání. Aby došlo k uklidnění dítěte, mají ho rodiče tři dny za svítání nosit venku a říkat u toho: *«Заря...возьми свое ночное беспокойство, отдай покой младенцу»*. V malé míře je za nespavost považován také hluk. Obvykle se tendence dělat hluk přisuzuje prostředníkům, ke kterým se rodiče obrací, aby pomohli zbavit dítě nespavosti. V ruských zařikadlech jsou

⁸⁷ АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира*. Москва: Индрик, 2010, 824 с. ISBN 978-591-6740-912. с. 313

těmito prostředníky nejčastěji slepice, skřípění dveří nebo noční ptáci: *«Куры... а вы рано не спевайте, девочке спать давайте»*; *«Куры... не кричите, не цекочите, нашего сыночка на будите»*. Kromě zmíněných prostředníků je za příčinu šumu považována také záře: *«Заря-зарничка... у тебя семь сыновей, семь дочерей, возьми с нас восьмой – крик с р.Б. и.р.»*.

Co se týče osob, které vystupují v zaříkadlech proti dětské nespavosti a křiku, jsou zde především samotné děti, které nespavostí trpí, ale také jejich matky nebo léčitelky, které chtějí dítě nespavosti a křiku zbavit. Matka ani léčitelka v zaříkadlech často nejsou nijak popisovány. Dále se v nich objevují osoby, které ztělesňují nespavost. Jedná se o postavy, které stejně jako děti nikdy nespí, na rozdíl od dětí nespavostí netrpí, ale naopak děti budí. Co se týče dětí, ty jsou v zaříkadlech většinou oslovovány svým vlastním jménem (*Ева, Мария, Иван, Адам*) nebo někdy příjmením.

V zaříkadlech proti dětské nespavosti a křiku se objevuje celkem šest strategií. Velká část těchto zaříkadel vychází z mytologického chápání nemoci ve smyslu samostatné a cizorodé síly, která má původ zvenčí a ovlivňuje negativně člověka. Jedná se o strategii „*zničení nemoci*“, pod kterou se rozumí zničení nemoci jako fyzického objektu, druhou je strategie „*vyhnání nemoci*“, třetí je strategie „*prosba k prostředníkovi, aby si nemoc vzal*“, další je strategie „*výměna s mytologickým prostředníkem*“, předposlední je strategie „*příkazy a zákazy nespavosti*“ a poslední je strategie „*nasměrování pravidelného spánku na dítě*“.

Strategie „*zničení nemoci*“ se objevuje především ve formě dialogu. Matka a léčitelka vykonávají nad dítětem nějaké činnosti, které mají symbolický charakter a vyměňují si odpovědi, které rozkrývají smysl vykonávané činnosti:

«Что царапаешь?»

«Полуночную царапаю.»

«Царапай-царапай, чтобы ввек не бывало.»⁸⁸

Kromě dialogu se však objevují také jednotlivé motivy zaměřené nejen na bolest, ale i na různé objekty:

«Шшекотуха-ропотуха, полуношница, не ходи к р.Б. и.р. Я тебе руки-ноги отсеку, буйну голову ссеку, сердце на булате выну.»⁸⁹

⁸⁸ АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира*. Москва: Индрик, 2010, 824 с. ISBN 978-591-6740-912. с. 258

⁸⁹ Тамtéž, с. 259

Strategie „**vyhnání nemoci**“ se v zaříkadlech proti dětské nespavosti uskutečňuje skrz řadu motivů. Jedním z nich je motiv, kdy se nemoc „odesílá“ na nějaké určité místo: *«Крыксы, плаксы, пьянки, гулянки, идите во чистое поле, там вам есть нянька, будет вас качать, величать»*. Druhým je motiv, který „posílá“ nemoc, aby se šla projít. V rámci tohoto motivu se noční démoni popisují jako hlučné, neklidné, veselé bytosti, může se také objevit zpívání nemoci: *«Певны-нетышочки... пойте, распевайте, криксу-плаксу вынимайте»*. Dále existuje motiv, který vyhání nemoc z konkrétní části těla: *«Денные, ночные, полуденные, полуночные... выступайте от раба Божия младенца и.р., из костей, из горячей крови, из плотного живота, из железного сердца, из буйной головушки»*.⁹⁰

Třetí strategií je „**prosba k prostředníkovi, aby si nemoc vzal**“. Tato strategie se víceméně realizuje pouze skrz jeden motiv, který je velmi podobný strategii. Je to motiv *«Пусть посредник заберет бессонницу / крик (и даст ребенку сон)»*. V této strategii se nejčastěji vyskytuje zář, o které jsme se již zmiňovali. Určitá osoba se obrací ke konkrétním přírodním jevům za domem, a to především ráno či večer a zaříkadlo čte směrem k záři:

«Заря-зареница, красная девица, возьми криксы-плаксы, ночные, дневные, полуденные. Дай р.Б. и.р. покой по сей день, по сей час, по мой приговор.»

Kromě záře se také vyskytují opět slepice:

*«Куры белые, куры рябые, куры желтые, куры пестрые, куры черные, возьмите свои ночницы, а младенцу и.р. дайте доброе здоровье и сон.»*⁹¹

Zaříkadlo se může obracet i k jiným prostředníkům, než jen k těm démonickým. Může to být například k dědečkovi a babičce, k nadpřirozeným bytostem jako Panna Marie, kterou prosí nejen proto, aby odebrala nemoc, ale také by pomohla, vyhnala nemoc nebo aby dítě vyléčila. Dále se mohou objevovat v roli prostředníka ptáci a různí jiní živočichové nebo stromy:

*«Дерево-деревце, зла на меня не держи, ты меня прости, боль мою и печаль-беду возьми. Прости меня, дерево, прости грешную(ого). Аминь.»*⁹²

Strategie „**výměna s mytologickým prostředníkem**“, jak již název napovídá, se týká výměny nemoci dítěte, konkrétně tedy dětské nespavosti či křiku, s mýtickou osobou. Nemusí to však být jen mýtická osoba, ale dokonce i obyčejný člověk. V této

⁹⁰ Tamtéž, s. 264

⁹¹ Tamtéž, s. 266

⁹² Заговор от бессонницы ребенка. In: *Заговоры сибирских целителей* [online]. 2010 [cit. 2015-02-26]. Dostupné z: <http://zagovor.mnogadeneg.ru/child/111-bessonitsa-rebenka>

strategii jde většinou o obrácení se na les, lesní zvěř nebo stromy, dále se vyjmenují děti a poté dojde k výměně nemoci:

«Добрый вечер тебе, дубе, я дочка Анастасия, а сын Адам. Добрый вечер тебе, дубе, я сын Адам, а дочка Анастасия. Я тебе отдам эти свои плачи и крики.»

Může se také objevit motiv, ve kterém člověk vysvětluje, že on má pouze jedno dítě, kdežto mýtická osoba jich má vícero:

«Заря-зареница... у тебя есть три дочери, твои дочери гулять хотят, а моя дочь хочет спать.»

Objevit se však může zcela jiný motiv, kdy je mytologickému prostředníku nabídnuto, aby provdal/oženil děti. S tímto motivem se však setkáme velice zřídka:

«Заря-зарница, красная девица, у тебя жених и.р., а у меня невеста и.р. Давай их положит вместе спать до белой зари, до красного солнца.»⁹³

Strategie „**příkazy a zákazy nespavosti**“ obsahuje velké množství různých motivů. Většinou se jedná o konstrukce v rozkazovacím způsobu, které něco zakazují nebo příkazují: *не делай того, делай то, пусть будет так*. Někdy se doplňují konstrukce, které vybízejí k dobrému snu: *Дай ему сну и покою, Дай нашей Лене покою и угомону*.

Prvním bude motiv, který se týká zákazu mučit dítě. Tento motiv se nevztahuje k nemoci, ale k tomu, kdo ji ztělesňuje:

«Ночная полуночица, в изголовье не стой, ясных очей не дери, белого лица не щипай у р.Б. младенца.»

Existuje motiv, který se vztahuje k nespavosti. V něm se nespavosti příkazuje, aby dítě nikdy netrápila, opět se vyskytuje měsíc a jeho různé fáze:

«Пресвятая Богородица, госпожа полуночица, в изголовье не стой, щерез голову не глади, белого лица не цапай у р.Б. Ивана ни на ветху, ни на новицу, ни на перекрой месяцу.»

Motiv, který se týká toho, aby protivník dítě netrápil, jelikož matka ho sama vyléčí, se vztahuje k mateřství. Tento motiv se objevuje v několika dalších zaříkadlech proti dětským nemocem. Matka na sebe přijímá veškerou zodpovědnost za nemoc dítěte a snaží se dítě zbavit nemoci:

«Сама я осудила, сама я оговорила, сама я избавлю младенца.»⁹⁴

⁹³ АГАПКИНА, Т. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира*. Москва: Индрик, 2010, 824 с. ISBN 978-591-6740-912. с. 270-274

⁹⁴ Тамtéž, с. 278-287

Poslední strategií je strategie „nasměrování pravidelného spánku na dítě“. Cílem této strategie je zabezpečení spokojeného a tvrdého spánku dítěti. Zde existuje jen málo motivů. Prvním z nich je motiv dobře spícího dítěte, kdy dítě roste a bude zdrávo, například: *«Дай покой и доброго здоровья!»*. Dále existuje motiv, který přeje dítěti, aby spalo celou noc: *«принесите р.б. и.р. сну и покою с вечера до утра, до красного солнца, до белого дня»*. Dítěti lze také popřát: *«Спи и не просыпайся!»*.⁹⁵

⁹⁵ Tamtéž, s. 288-290

ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsme se věnovali tématu ruských zaříkadel, především pak jejich struktury a sémantice. Pojem struktura u zaříkadel označuje jejich složení a vnitřní uspořádání, termín sémantika pak vyjadřuje význam výrazů, konkrétně zaříkadel, z různých strukturních úrovní jazyka. Hlavním důvodem pro výběr této bakalářské práce byl vlastní zájem o tzv. síly vyšší moci a především hlubší poznání ruské lidové kultury a jejích tradic.

Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. Cílem bakalářské práce bylo poznat historii zaříkadel, zaměřit se na jejich vnitřní strukturu a na základě příkladů ji objasnit.

Zdroje k teoretické části jsme čerpali především z ruský psaných knih od E. N. Eleonskoj, V. V. Usačjovoj a dvou knih od A. L. Toporkova *Ruská zaříkadla z rukopisů od XVII. až do druhé poloviny XIX. století* a *Zaříkadla v ruské rukopisné tradici XV. – XIX. století*. K praktické části jsme využili podklady především od ruské doktorky T. A. Agapkinoj. Pro obě části byla využita také řada internetových zdrojů.

V první části bakalářské práce, tedy části teoretické, se zabýváme zaříkadly obecně. Je potřeba se o zaříkadlech dozvědět více informací, než přejdeme k rozboru konkrétního druhu zaříkadel. Nejprve jsme ujasnili, co jsou zaříkadla jako taková a jaký pohled na ně měli badatelé, kteří se jimi zabývali a kdy začalo jejich používání. Zaměřili jsme se na to, kdy se historikové začali zaříkadly vůbec zabývat, konkrétně to bylo ve druhé polovině XIX. století.

V práci je shrnuto rozdělení zaříkadel a k nim jsou uvedeny konkrétní příklady. Dále jsme objasnili strukturu zaříkadel, jak zaříkadla vypadají a také, že většina z nich začíná církevní modlitbou a končí tzv. zakončením. Teoretická část je zakončena kapitolou, která se týká období XVII. – XVIII. století, kdy pozorujeme největší zájem o zaříkadla a lidé je používali v hojné míře.

Na teoretickou část jsme navázali částí praktickou, konkrétně v bakalářské práci analyzujeme léčebná zaříkadla, která jsou v ruské tradici hojně zastoupená a nejen tam.

V úvodu praktické části jsme rozlišili obecnou strukturu zaříkadel, která se skládá z motivu, námětu, tématu, strategie a funkčnosti. V léčebných zaříkadlech se

vyskytují základní motivy, které se často opakují. Těmito motivy mohou být rostliny, zvířata, stromy, mytologické postavy, měsíc nebo kameny. Téma v zaříkadlech představuje pojmenování nemocí nebo bolestí, které nemocného trápí. Pod strategií si můžeme představit boj s nemocí, jako například vyhnání nemoci z lidského těla. Strategie může být v zaříkadlech jedna, nebo i více. Posledním prvkem, jenž tvoří zaříkadla, je jejich funkčnost. Funkčnost znamená, že je zaříkadlo zaměřeno pouze na léčbu určité nemoci nebo bolesti.

V další části jsme analyzovali pouze konkrétní léčebná zaříkadla. Zaměřili jsme se na zaříkadla proti krvácení, kožním nemocem, očním nemocem, jako je ječné zrna a zákal v oku, bolesti zubů, kýle a zaříkadlům proti dětské nespavosti. Při analýze konkrétních zaříkadel jsme došli k závěru, že léčebná zaříkadla mají velmi podobnou vnitřní strukturu, jež vychází z výše uvedeného členění.

Zpracování této bakalářské práce pro mne bylo velice přínosné, že bych si i v budoucnu přála pokračovat a rozšířit jej ve své diplomové práci. Dozvěděla jsem se mnoho nového nejen z ruské literatury, ale kultury a historie obecně. A v neposlední řadě studium ruskojazyčné literatury potřebné k bakalářské práci velmi obohatilo mou slovní zásobu.

РЕЗЮМЕ

Предлагаемая на защиту бакалаврская работа «Структура и семантика русских заговоров» разделена на две части – теоретическую и практическую. Выбор данной темы был мотивирован личной заинтересованностью так называемыми «высшими силами», их влиянием на жизнь человека, а также стремлением побольше узнать о традиционной русской культуре, вербальной и предметной магии и национальном и общечеловеческом восприятии заговора.

Представленная работа состоит из восьми частей, включая кроме теоретической и практической части, а также введение, заключение, резюме на русском языке, библиографию и аннотацию.

Во введении к данной работе указано, чему данная бакалаврская работа посвящена, и обосновано, почему избрана данная тема. Далее определена структура (основные части работы) и сформулированы цели, которых предполагается достичь.

Цель данного исследования – изучить историю возникновения и бытования заговоров на территории России и в евразийском лингвокультурном пространстве, проанализировать их структуру и семантику, а в практической части сосредоточиться на специфике русских лечебных заговоров.

В первой главе бакалаврской работы дано определение заговоров и представлена краткая история их изучения в русской культурно-языковой традиции. Заговор сегодня используется прежде всего в сказках и и прослеживается суевериях. Из цель - оказать влияние на окружающий мир, преодолеть либо победить сверхъестественные силы. Далее в работе указаны истоки и древние корни заговоров.. Заговоры встречались уже в древних культурах Средиземноморья, Азии, в антике, еврейском, мусульманском и христианском средневековье, а также у примитивных племен. Их практическое использование началось уже в древности. Множество из них сохранилось до сих пор и самое большое количество дошло до наших дней из XVIII – XX вв. Сохранились и отрывки заговоров XV – XVI вв. Русская заговорная традиция является одной из самых многообразных и богатейших на территории Евразии. Хотя заговорная традиция на Западе почти не сохранилась, в России, Белоруссии и на Украине она остается активной. В ходе истории правители и церковь

боролись с колдовством и заговорами, однако многие из людей не считали, что обращение к шарлатанству является грехом.

Вторая часть первой главы посвящена исследованию языка заговоров. Исследованием заговоров занимались многие ученые уже во второй половине XIX века, тем не менее они активно изучаются и в настоящее время. Единственным исключением был советский период, когда историки и филологи к заговорам почти не обращались. Возвращение к исследованию началось в 90-ых годах XX века. Заговоры стали предметом исследования также таких научных областей, как лингвистика, этнография, фольклористика и т. д.

В третьей части первой главы приведена типология заговоров и примеры заговорных текстов. Существует огромное количество заговоров. Во-первых, я сосредоточилась на любовных заговорах, которые известны не только на территории России, но и в других славянских и неславянских культурах. Во-вторых, я привела лечебные заговоры, которым и посвящен анализ в практической части. Лечебные заговоры, как и любовные, существуют в большом количестве, им посвящено много исследований. Потом приведены примеры воинских заговоров, которые писались чаще всего на клочках бумаги, которые солдаты брали с собой на войну, чтобы уберечь себя от опасности. Очень важное место занимают также заговоры, связанные с природными явлениями и животными, в центре которых пребывают дерево, вода, огонь, медведь, муравьи и т. д. Предпоследними заговорами являются хозяйственные заговоры, которые связанные со скотом, пчелами, гусями, с сельскохозяйственной деятельностью и пастушеством. Наконец, данная часть посвящена так называемым «черным заговорам», которые являются, с одной стороны, самыми сильными в смысле достижения цели заговорного текста, с другой стороны, они самые опасные. Цель данных заговоров – причинение зла.

В четвертой части первой главы я занималась ритмом заговоров. Ритм – это периодическое чередование и повторение компонентов всех уровней. Однако не все заговоры обладают ритмом.

Следующая часть работы касается структуры и языка заговоров. Заговоры не имеют единой структуры. Многие заговоры в начале имеют церковную молитву. После церковной молитвы следует так называемая эпическая часть,

которая касается, прежде всего, чудес, которые происходят вокруг предмета заговаривания. За эпической частью следует подробный список событий, связываемых с влиянием текста на объекты окружающего мира. Затем имеет место отсылание или обращение к боли или ко злу. В конце заговора появляется так называемая «закрепка».

Большую роль в формировании языка заговоров имела церковь и церковная литература. Проговаривание заговоров часто было сопровождено шептанием, поэтому смысл слов был не особо важен. С другой стороны, порядок слов в заговорах следовало соблюдать.

В последней главе теоретической части рассматриваются заговоры и колдовство на Руси в ходе XVII – XVIII вв. В те времена они были очень популярны. Тогда заговоры использовали практически все слои общества, которые стремились обладать их текстами. Большинство людей знали не только их слова, но и сопровождающие действия, связанные с проговариванием заговоров. Заговоры передавались как в устной, так и в письменной форме. Письменные заговоры хранились в так называемых лечебниках или их люди носили с собой. Самое большое количество заговоров того времени – это воинские заговоры. Заговоры циркулировали на отдельных территориях и в социальной среде, были распространены не только в деревне, но и в городах, в христианской среде и даже среди священников и дворянства. Заговоры люди записывали в собственные тетрадки или носили с собой в форме талисманов.

Вторая глава данной работы - практическая часть - сосредоточена на лечебных заговорах. В первой части второй главы я исследовала и описала их внутреннюю структуру. Лечебные заговоры состоят из мотива, в котором преобладает простота, одночленность и предикативность. Следующий их компонент - сюжет, который представляет собой сложную систему мотивов. Третья часть, которая появляется в лечебных заговорах, - это тема. Чрезвычайно важной оказывается стратегия, которая представляет борьбу с болезнью. Она используется, если мы хотим изгнать, ликвидировать или заговорить болезнь. Последним характерным признаком внутренней структуры заговора является функциональность, что представляет направленность на лечение болезни или боли.

В следующей части второй главы я сосредоточилась на конкретных лечебных заговорах, в частности против кровотечения и ран. Данные заговоры были широко известны с давних времен. В русской традиции существует более 400 заговоров против кровотечения и ран, в украинской и белорусской - более 300. В этих заговорах, как правило, появляются христианские мотивы. Лечебные заговоры сохранялись прежде всего в лечебниках, сборниках заговоров и т. д. Как уже было указано выше, заговоры состоят главным образом из стратегий. В заговорах против кровотечения и ран появляется несколько стратегий. Во-первых, это стратегия «остановливания крови», когда кровь воспринимается как движущаяся материя. Во-вторых, существует стратегия «закрывание раны», в которой рана описывается как разорванная материя. В этой стратегии встречается много разных тем и мотивов. Последней стратегией является стратегия «отрицания болезни», которая представляет болезнь как нечто несуществующее, невозможное, что требует целительной силы.

В следующей части этой главы рассматриваются заговоры от кожных болезней. Данные заговоры используются не только против сыпи, чесотки, бородавок, прыщей и т. д., но также против других болезней, как, например, кила, плешивость, золотуха и др, в частности, против таких эпидемическим заболеваний, как оспа или краснуха. Здоровым цветом кожи считался белый цвет или чистое тело, соответственно, с этим фактом связана первая стратегия. Если цвет кожи был другого цвета, это считалось болезненным состоянием, а потому употреблялась именно эта стратегия. Данные заговоры в значительной степени сближаются с мотивами растений, цветов и животных.

Третья часть второй главы сориентирована на заговоры от глазных болезней. Они состоят из целостного текста, который направлен не только на одну болезнь, а на более болезней. Этими болезнями могут быть помутнение глаза, ячмень на глазу, куриная слепота, косоглазие и т. д. В данной части описаны заговоры от помутнения, в которых часто используется мотив животных. В заговорах от ячменя употребляются прежде всего мотивы растений, так как ячмень связан не только с глазами, но также с кожей человека. Далее появляется мотив огня и пальцев, которые помогают избавить больного от ячменя и считаются талисманом.

В четвертом разделе второй главы описаны заговоры от зубной боли. Зубная боль всегда была и даже в настоящее время является одной из самых неприятных. Поэтому заговоры от нее встречаются достаточно часто. Заговоры от зубной боли во многих случаях направлены и на другие проблемы, причиняющие зубную боль. Такими болями являются, например, опухоли десен или головная боль. Данные заговоры всегда сопровождали ритуально-магические действия. Произнося заговор, смотрели в рот больного или крестили больной зуб. В этих заговорах также обнаруживаем специальные стратегии. Первая стратегия описывает или определяет объекты, имеющие данные свойства. Этими объектами могут быть как покойник или святой человек, так и камень, железо, дерево и т. д. В этих заговорах часто появляются покойники, как например, родители или близкие родственники. Тексты таких заговоров также обращены к месяцу, который должен стоять в определенной позиции, чтобы заговор воздействовал на больного правильно. Во второй стратегии сам больной обращается к какому-то дереву и просит его, чтобы тот избавил его болезни и в благодарность за это дает ему обещание никогда не нанести объекту вреда.

Пятая часть второй главы посвящена заговорам от грыжи. Данные заговоры известны не только в России, но и на Украине и в Белоруссии. Они использовались главным образом в лечении детей, которых грыжа захватывает чаще всего. Такие заговоры часто сопровождают действия, уточняющие диагноз и указывающие на болезненное место. В текстах заговоров от грыжи часто появляются цифры, которые выражают количество грыж. В них также обнаруживаются стратегии, как и в других заговорах. Первая стратегия имеет обычно форму диалога между бабой-повитухой и матерью ребенка. Во второй стратегии появляется мотив отсылания кили на другие предметы неживой природы.

Последняя часть второй главы раскрывает тему заговоров от детской бессоницы. Как подсказывает название, заговоры сориентированы главным образом на детей. Причиной бессоницы часто считались демоны, свет или даже шум. В данных заговорах объектами выступают самые дети и их мать или целитель, которые хотят ребенку помочь. В данных заговорах употребляется всего шесть стратегий.

Я пришла к выводу, что заговоры являются неотъемлемой частью славянской культуры. Люди в них верят уже несколько тысячелетий. В настоящее время вера в слово уже не так распространена, но многие народы хранят и передают из поколения в поколение заговорные тексты и хранят их как объект своей культуры.

В заключении я еще раз вернулась к теме, которой данная работа посвящена, к ее структуре и материалу, использованному во время написания. В конце приведены выводы и обобщения.

Работа содержит список использованной литературы, которую я разделила на три части. В первой части указаны использованные словари, во второй - использованные для написания бакалаврской работы книжные источники, и в третьей - электронные ресурсы.

BIBLIOGRAFIE

SLOVNÍKY

1. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*: Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Vyd. 3., rev. Editor Vladimír Mejstřík. Praha: Academia, 2003, 647 s. ISBN 978-80-200-1080-3
2. *Příruční slovník spisovný*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1962
3. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 2014, 647 s. ISBN 978-80-200-1080-3.

КНИЖИ

1. АГАПКИНА, Т. А. *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении. Сюжетика и образ мира*. Москва: Индрик, 2010, 824 s. ISBN 978-5-91674-091-2.
2. ТОПОРКОВ, А. Л. *Заговоры в русской рукописной традиции XV – XIX. вв.* Москва: Индрик, 2005, 480 s. ISBN 5-85759-349-2.
3. ЕЛЕОНСКАЯ, Е. Н. *Сказка, заговор и колдовство в России*. Москва: Индрик, 1994, 272 s. ISBN 5-85759-008-6.
4. *Заговорный текст. Генезис и структура*. Москва: Индрик, 2005, 250 s. ISBN 5-85759-331-X.
5. УСАЧЁВА, В.В. *Магия слова и действия в народной культуре славян*. Москва: Институт славяноведения РАН, 2008, 368 s. ISBN 978-5-7576-0221-9.
6. *Русские заговоры из рукописных источников XVII - первой половины XIX в.: Составление, подготовка текстов, статьи и комментарии А.Л. Топоркова*. Москва: Индрик, 2010, 832 s. ISBN 978-5-91674-076-9.
7. ТОЛСТАЯ, С.М. *Пространство слова: Лексическая семантика в общеславянской перспективе*. Москва: Индрик, 2008, 528 s. ISBN 978-5-85759-481-0.
8. *Язык культуры: семантика и прагматика*. Москва: Индрик, 2004, 496 s. ISBN 5-85759-281-X.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

1. Заговор. *Еварист* [online]. 2002 [cit. 2014-10-22]. Dostupné z: <http://evartist.narod.ru/text15/012.htm>
2. СОКОЛОВ, Ю. а ШОР, Р. Заговор. *Фундаментальная электронная библиотека. Русская литература и фольклор*. [online]. 2002 [cit. 2014-10-23]. Dostupné z: <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclp/le4/le4-2761.htm>
3. НИКОЛАЕВНА, Б. И. *Уральский государственный педагогический университет* [online]. [cit. 2014-11-4]. Dostupné z: <http://journals.uspu.ru/attachments/article/544/>
4. Заговоры как одна из составляющих Традиционной Славянской Культуры. In: *СЛАВЯНСКИЙ ИНФОРМАЦИОННЫЙ ПОРТАЛ* [online]. 2005 [cit. 2014-11-21]. Dostupné z: <http://slawa.su/nasledie/zagovory/60-zagovory.html>
5. Воровские письма. In: *Академик* [online]. 2000 [cit. 2015-02-22]. Dostupné z: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/92354>
6. ДАНИЛЕЙКО, В.В. Сила и загадка заговора на Руси. *Творческая лаборатория исследования православия: Моя Русь* [online]. [cit. 2014-11-22]. Dostupné z: <http://pravoslavie.chestisvet.ru/index.php4?id=86>
7. Лечебник. In: *Академик* [online]. 2000 [cit. 2015-02-22]. Dostupné z: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/26718>
8. Заговоры для остановки кровотечения. In: *У Гадалки* [online]. 2007-2014 [cit. 2015-02-10]. Dostupné z: <http://www.ugadalki.ru/bolezni/krovotечение.html>
9. Figury. In: *Český-jazyk.cz* [online]. 24.05.2010 [cit. 2015-02-10]. Dostupné z: <http://www.cesky-jazyk.cz/slovnicek-pojmu/figury/>
10. Севернорусская заговорная традиция XVII–XVIII веков. In: *Электронная библиотека* [online]. 2003 [cit. 2015-02-10]. Dostupné z: <http://kizhi.karelia.ru/library/ryabinin-2003/28.html>
11. Symptomatologie. In: *Velký lékařský slovník* [online]. 2008 [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: <http://lekarske.slovniky.cz/pojem/symptomatologie>
12. Заговор от бельма в глазу. In: *Путь к здоровью* [online]. 2010 [cit. 2015-02-18]. Dostupné z: <http://xn-----flchoq5aacqpl2jj4a.xn--p1ai/zagovory-pri-boleznyah/zagovor-ot-belma-v-glazu.html>

13. Заговор от бельма на глазу. In: *Тысяча заговоров* [online]. 2011 [cit. 2015-02-18]. Dostupné z:http://www.1000zagovorov.ru/zagovory_ot_boleznei/zagovor_ot_belma_na_glazu/
14. Заговор от косоглазия. In: *Тысяча заговоров* [online]. 2011 [cit. 2015-02-18]. Dostupné z:http://www.1000zagovorov.ru/zagovory_ot_boleznei/zagovor_ot_kosoglaziya_2/
15. Заговоры и молитвы против глазных болезней. In: *Тонкий мир* [online]. 2010 [cit. 2015-02-19]. Dostupné z: <http://tonkiimir.ru/viewtopic.php?f=219&t=24722>
16. Заговор от зубной боли. In: *Тысяча заговоров* [online]. 2011 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z:http://www.1000zagovorov.ru/zagovory_ot_boleznei/zagovor-ot-zubnoj-boli/
17. Заговоры от зубной боли. In: *Prisnilos.su* [online]. 2008 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z:http://www.prisnilos.su/magiya/zagovori/_ot_zubnoj_boli.html
18. Заговоры при сильной зубной боли. In: *Все привороты* [online]. 2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://vseprivoroty.ru/zagovory-pri-silnoj-zubnoj-boli.html>
19. Сильнейшие заговоры и заклинания для любви, секса, семейных отношений. In: *E-reading.link* [online]. 2008 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: <http://www.e-reading.link/book.php?book=105428>
20. Заговор на тоску и любовь. In: *Магия любви* [online]. 2010 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z:<http://psy-magic.org/zagovory/zagovory-na-lyubov/192-zagovor-na-tosku-i-lyubov.html>
21. Лечение детской грыжи. In: *Заговоры и лечебные ритуалы* [online]. 2011 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://slavyanskaya-kultura.ru/slavic/slavjanskie-obrjady/zagovory-i-lechebnye-ritualy.html>
22. Белая Магия: Лечебные заговоры. In: *Магический центр Старога* [online]. 2009 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://stagor.ru/bel-mag/zag-lech.htm>
23. Военная магия. In: *Московская школа биоэнергетики* [online]. 2011 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://bogyes.ru/voennaya-magiya/>

24. ЗАГОВОРЫ НА ПРИРОДУ. In: *Редов.ру* [online]. 2011 [cit. 2015-03-03].
Dostupné z: http://www.redov.ru/yezoterika/zagovory_pechorskoj_celitelnicy_marii_fedorovskoi_na_udachu_i_bogatstvo/p5.php
25. Заговор от крыс и мышей. In: *Ведьмочка* [online]. 2015 [cit. 2015-03-03].
Dostupné z: <http://vedmochka.net/заговоры/заговоры-для-хозяйства/заговор-от-крыс-и-мышей.html>
26. Как развить экстрасенсорные способности. Хозяйственные заговоры: Хозяйственные заговоры славян. In: *Экстрасенсорика астрология целительство* [online]. 2012 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: [http://www.paranorm.ru/zagovori-slavyan/kak-razvit-ekstrasensornie-sposobnosti-chozyaystvennie-zagovori](http://www paranorm.ru/zagovori-slavyan/kak-razvit-ekstrasensornie-sposobnosti-chozyaystvennie-zagovori)
27. Заговоры черной магии. In: *Магия любви* [online]. 2010 [cit. 2015-03-03].
Dostupné z: <http://psy-magic.org/zagovory/zagovory-na-vse-sluchai-zhizni/116-zagovory-chnoy-magii.html>
28. Порча на пьянство. In: *Магия эзотерики* [online]. 2014 [cit. 2015-03-03].
Dostupné z: http://mirkrasim.ru/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=134&Itemid=155
29. Сон Пресвятой Богородицы. In: *Обереги и талисманы* [online]. 2012 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: http://www.oberegi-talismany.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=77:2012-07-12-14-11-26&catid=19:2012-07-12-14-00-50&Itemid=41

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2013/2014

Studijní program: Filologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Ruština se zaměřením na hospodářsko-právní a
turistickou oblast (RHP)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
SCHMIDTOVÁ Anna Marie	Školní 131, Radslavice	F12540

TÉMA ČESKY:

Struktura a sémantika ruských zařikáadel

NÁZEV ANGLICKY:

The structure and semantics of Russian incantations

VEDOUcí PRÁCE:

Prof. Alla Arkhanhelská, DrSc. - KSU

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

- 1) Vymezení pojmů struktura a sémantika
- 2) Rozdělení ruských zařikáadel, jejich příklady a analýza z hlediska struktury a sémantiky
- 3) Heterogenost a homogenita ruských a českých zařikáadel (porovnání)
- 4) Vyvození závěru

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

ADONJEVA, S. B. Pragmatika folklora. Sankt Peterburg: Izd-vo S.-Pet. un-ta ZAO TID "Amfora", 2004. 312 s. ISBN 5-94278-530-9

ELEONSKAJA, E. N. Skazka, zagovor i koldovstvo v Rossji. Moskva: Izd-vo "Indrik", 1994. ISBN 5-85759-008-6

Zagovornyj tekst. Genezis i struktura. Moskva: izd-vo "Indrik", 2005. 520 s. ISBN 5-85759-331-X

USACHEVA, V. V. Magija slova i dejstvija v narodnoj kulture slavjan. Moskva: Insitut slavjanovedenija, 2008. 368 s. ISBN 978-5-7576-0221-6

Detskije zagovory. Dostupné z: <http://www.philol.msu.ru/~folk/old/sci&pub/rzztext.htm>

Zagovory i narodnyje molitvy v češskoj i ruskoj "folklornych tradicijach". Dostupné z: <http://lib.convdocs.org/docs/index-111046.html>

VELMEZOVA, E. V. O českých zařikáadlech: text prostoru a text jména. Naše řeč 88, 2005, č. 5, s. 243-249.

Podpis studenta:

Datum:

20.5.2014

Podpis vedoucího práce:

Datum:

21.05.2014

ANOTACE

Jméno a příjmení autora: Anna Marie Schmidtová

Název katedry: Katedra slavistiky

Název fakulty: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název bakalářské práce: Struktura a sémantika ruských zaříkadel

Vedoucí bakalářské práce: prof. Alla Arkhanhelská, DrSc.

Počet stran: 57

Počet znaků: 100 816

Počet titulů použité literatury: 40

Klíčová slova: zaříkadlo, léčebná zaříkadla, vnitřní struktura, krvácení, kožní nemoci, oční nemoci, bolest zubů, kýla, nespavost

Charakteristika bakalářské práce:

Bakalářská práce pojednává o struktuře a sémantice ruských zaříkadel. Je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část obsahuje šest kapitol. V této části se věnuje zaříkadlům obecně, jejich historii, rozdělení, struktuře a rytmu, zkoumání zaříkadel od jednotlivých badatelů a poté zkoumání zaříkadel během XVII. a XVIII. století. V praktické části se zaměřuje konkrétně na zaříkadla léčitelská. Její podkapitoly jsou zaměřeny na jednotlivé nemoci a bolesti, které mohou člověka trápit a kterých se chce pomocí zaříkadel zbavit. V každé podkapitole je uvedeno několik příkladů zaříkadel, které se vztahují ke každému konkrétnímu zaříkadlu.

ABSTRACT

Name and surname: Anna Marie Schmidtová

Department: Department of Slavonic Studies

Faculty: Philosophical Faculty, Palacky University Olomouc

Name of the work: The structure and semantics of Russian incantations

Head of the work: prof. Alla Arkhanhelská, DrSc.

Number of pages: 57

Number of characters: 100 816

Number of sources: 40

Keywords: incantation, healing incantations, internal structure, bleeding, skin diseases, eye diseases, toothache, hernia, insomnia

Summary:

This bachelor thesis deals with the structure and semantics of Russian incantations. This thesis is divided into two parts: theoretical and practical one. There are six chapters in the theoretical part. These chapters are devoted to incantations in general, their history, division, structure and rhythm, studying incantations by individual researchers and examining incantations during the XVII. and XVIII. century. The practical part focuses specifically on healing incantations. Its chapters are focused on individual diseases and pains that can afflict humans and which they want to get rid of. In every subchapter, there are many practical examples to each specific incantation.